

Arkivterminologi i översättning från svenska till kroatiska och från kroatiska till svenska

---

Lužar, Andreja

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:005625>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-06**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

ZAGREBS UNIVERSITET
FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISTIK

Andreja Lužar

**Arkivterminologi i översättning från svenska
till kroatiska och från kroatiska till svenska**

Masteruppsats

Handledare:

Sara Profeta

Arian Rajh

Zagreb, 2024

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	3
2. Fackterminologi	5
2.1. Term och begrepp	5
2.2. Fackspråk	6
2.3. Översättarens terminologihantering	7
3. Översättning av arkivterminologi	9
3.1. Standardisering av arkivterminologi genom historia	9
3.2. Arkivterminologin idag	10
3.3. Översättnings av arkivterminologi	11
4. Översättningar från svenska till kroatiska	15
4.1. E-arkivering hos stadsarkiv	15
4.1.1. E-arkivering hos stadsarkiv – översättning	21
4.2. Forskarna vill göra dig smartare	29
4.2.1. Forskarna vill göra dig smartare – översättning	33
4.3. Torbjörn Flygt: Underdog	39
4.3.1. Torbjörn Flygt: Underdog – översättning	46
5. Översättningar från kroatiska till svenska	54
5.1. Sumamed – uputa o lijeku	54
5.1.1. Sumamed – uputa o lijeku – översättning	64
5.2. Kulturna baština Lošinja	75
5.2.1. Kulturna baština Lošinja – översättning	82
5.3. Tvoj dovijeka	91
5.3.1. Tvoj dovijeka – översättning	94
6. Litteraturförteckning	99
7. Källtexter	101
Glossar över arkivterminologi	102

1. Inledning

Vår historia är av yttersta vikt för vår nutid och framtid. Den ger oss en djupare förståelse av vårt ursprung och våra rötter. Genom att studera historien kan vi lära oss om tidigare generationers framgångar, misstag och utmaningar, vilket formar vår egen identitet och samhällsutveckling.

Med tanke på att arkivvetenskap som vetenskap skiljde sig från gruppen av historiska hjälpvetenskaper och blev självständig först relativt nyligen, är det mycket som fortfarande är vagt och osäkert. Oavsett om det handlar om vad som är det bästa sättet att arkivera historiska dokument eller vad som är den korrekta termen för en viss handling, utvecklas arkivvetenskapen ständigt för att möta behoven i dagens samhälle, särskilt det digitala samhället. Det är just därför det är viktigt att arkividéer kan överföras från ett samhälle till ett annat, från ett språk till ett annat. För arkivvetenskapen, vars vetenskapliga period börjar i slutet av 1800-talet, är frågan om att skapa terminologi oerhört viktig. Eftersom terminologi är en av förutsättningarna för att ett område ska anses vara en vetenskap, strävar arkivprofessionen efter att ingå i det samhället av erkända vetenskaper.

I denna masteruppsats ägnar jag mig åt att identifiera och föreslå några lösningar för översättning av termer inom arkivområdet. Den första delen av denna uppsats ger en översikt över utvecklingen och standardiseringen av fack- och arkivterminologin och de sätt på vilket facklitteratur bör översättas. Uppsatsens första del handlar om hur jag valde lämpliga motsvarigheter för arkivtermer som förekommer i texten *E-arkivering hos stadsarkiv* som jag översatte i andra delen av uppsatsen. Därefter följer den andra delen, översättningar av utvalda texter.

Jag har valt totalt sex texter att översätta, tre från kroatiska till svenska och tre omvänt. Den första texten är ett utdrag ur Annika Sjöbergs masteruppsats *E-arkivering hos stadsarkiv* skriven vid Uppsala universitet. Den texten är rik på arkivterminologi, så två kortare utdrag extraherades från den och analyserades i denna masteruppsats för att på första hand visa problemen med att översätta fack-, i detta fall, arkivterminologi. De andra texterna skiljer sig, förutom sin typ, också från den första texten vad gäller ämnet (detta är ett krav som magisteruppsatsen måste uppfylla), så de analyseras inte i den teoretiska delen av den här uppsatsen.

Den andra översatta texten är den populärvetenskapliga artikeln *Forskarna vill göra dig smartare* av Gorm Palmgren från den populärvetenskapliga tidskriften *Illustrerad vetenskap* från 2016. Dessutom har jag valt det första kapitlet och en del av det andra kapitlet i romanen *Underdog* av Torbjörn Flygt. Från kroatiska till svenska översattes läkemedlet Sumameds bipacksedel. Sedan följer en turistisk text *Lošinjs kulturarv: Museer, kyrkor och biblioteket* som handlar om sevärdheter som finns på ön Lošinj och är rik på kulturspecifika termer. Den sista texten är ett utdrag ur boken *Din för evigt* (kro. *Tvoj zauvijek*). Det här är tre fullständiga brev som den berömde kroatiska läkaren Andrija Štampar skrev till sin fru, läkaren Desanka Ristović, och som förvaras i Kroatiska statsarkivet (kro. Hrvatski državni arhiv). Det handlar inte om en typisk brevkorrespondens, utan om en slags epistlar där Štampar skriver om sina upplevelser av den värld han färdas genom, antingen om händelser eller om det landskap han ser omkring sig.

2. Fackterminologi

Nationalencyklopedin (NE) definierar ordet *terminologi* som ”dels en uppsättning facktermer som hör till ett visst fackområde, dels läran om hur begrepp och termer uppstår”.¹ Terminologi är alltså studiet av termers användning inom specifika ämnesområden och deras relation till begrepp. Det innebär att översättaren behöver skaffa sig en djupare förståelse för ämnet och de termer som används på källspråket för att överföra denna kunskap till målspråket. Men först måste man begripa vad *term* och *begrepp* är och vilka är skillnader mellan dem.

2.1. Term och begrepp

Term och *begrepp* är två ord som ofta används inom olika sammanhang för att beskriva och definiera olika aspekter av språk och kunskap. En *term* kan ses som ett specifikt ord eller fras som används för att representera eller referera till något inom ett visst område eller ämne. Den ger en exakt och enhetlig beteckning för något begrepp och används ofta inom fackspråk. Å andra sidan kan ordet *begrepp* ses som en mer abstrakt och övergripande idé eller koncept. Det är en mental representation av en idé eller en tanke. *Begrepp* är de sätt på vilka vi förstår och kategoriserar olika aspekter av världen omkring oss. När man skapar ett *begrepp* för något, så skapar hen en sorts mental mall som innehåller de gemensamma drag och egenskaper som hen associerar med det specifika begreppet.

Medan Stålhammar definierar en *term* som ”en benämning för ett begrepp inom ett specifikt ämnesområde” (2015: 84), går Institutet för språk och folkminnen djupare och definierar det som ”ett ord eller uttryck som genom tradition eller överenskommelse används inom ett speciellt ämnesområde i en avgränsad betydelse”.² *Begreppet* är ”det vi menar när vi använder termen och som beskrivs i en definition”.³ Samma *term* kan användas om olika begrepp. Till exempel, termen *arkiv* kan användas om såväl skriftsamling som lokal samt en plats där en skriftsamling förvaras. Samma begrepp kan uttryckas med flera termer som hänvisas till samma begrepp. Inom arkivvetenskap kan begreppet *arkivbestånd* (kro. fond)

---

¹ <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/terminologi>

² <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-facksprak-och-terminologi/termer>

³ <https://www.isof.se/stod-och-sprakrad/vanliga-fragor-och-svar/fragor-och-svar/vad-ar-skillnaden-mellan-term-och-begrepp>

uttryckas med flera termer, det kan också kallas arkivsamling, arkivmaterial eller arkivdokument. Alla dessa termer används för att beskriva den samling av dokument, fotografier och andra arkivmaterial som bevaras och hanteras inom ett arkiv. Sammanfattningsvis kan man säga att termer används för att förklara eller definiera begrepp.

Begrepp inom fackspråk är abstrakta idéer eller koncept som används för att förklara olika aspekter inom området. I fackspråk är termer och begrepp sammankopplade och samspelar för att förklara och kommunicera komplexa idéer och fenomen. Termer konkretiserar ofta de abstrakta begreppen och ger en mer precis och specifik beteckning. Deras samstämmighet är viktig för en effektiv kommunikation inom fackspråk och underlättar förståelsen och utbytet av kunskap inom specifika område. När alla parter som är involverade inom ett visst område använder samma termer för att beskriva koncept, fenomen och processer, minskar risken för missförstånd och felaktig tolkning av information. En samstämmig terminologi underlättar också utbildning och lärande inom ett område, eftersom nybörjare och studenter kan lättare assimilera kunskapen när de inte behöver förstå olika, ibland motstridiga, termer för samma begrepp.

2.2. Fackspråk

I Svensk ordbok (SO) definierar Svenska Akademin ordet *fackspråk* som ”(en) språklig variant som används vid kommunikation inom ett verksamhetsområde och främst utmärks av en uppsättning unika facktermer eller av specialbetydelser hos allmänspråkliga ord”⁴. Å andra sidan, ger Institutet för språk och folkminnen en lite enklare definition och säger att fackspråk är ”det språk vi använder när vi kommunicerar med varandra om ett specifikt ämnesområde som vi sinsemellan känner till”⁵.

Varje ämnesområde innefattar enorma mängder kunskap som experter i något speciellt område vill presentera till varandra. Fackspråk används för att underlätta kommunikationen inom dessa områden och för att effektivt utbyta information mellan forskare och yrkesutövare inom samma område. I fackspråk, oavsett vilket specialområde man talar om, är termer ofta noga definierade och har en exakt betydelse inom det specifika fältet. Termer används för att ge noggrannhet och nödvändig tydlighet i kommunikationen inom området, och de kan vara

---

⁴ <https://svenska.se/so/?id=117812&pz=7>

⁵ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-facksprak-och-terminologi/facksprak>

tekniska eller specialiserade ord, förkortningar eller fraser som har en specifik och entydig betydelse för de som är bekanta med området.

Fackspråk används inte bara för att underlätta utbyte av idéer och kunskap, utan också för att skriva specifika facktexter som forskningsartiklar och handböcker. Det möjliggör klar och precis kommunikation inom området, referens till befintlig kunskap och ger läsarna en djupare förståelse för ämnet. Detta främjar professionell och vetenskaplig utveckling inom ett visst verksamhetsområde. För att en översättare ska behärska fackspråket måste hen först behärska fackterminologi. Och varje fackområde har sin egen terminologi, så översättaren måste ha teknikerna för att klara sig i det område hen arbetar i.

2.3. Översättarens terminologihantering

Översättarens terminologiarbete handlar inte bara om att översätta termer direkt. Istället handlar det om att förstå de begrepp som ligger bakom termerna på källspråket och hitta motsvarigheter på målspråket genom att överföra denna kunskap till målspråket. Det handlar inte bara om att hitta exakta termer på målspråket, utan också att kunna använda sig av ett lämpligt ersättningsuttryck eller omskrivning om termen inte finns på målspråket. Genom att använda sina kunskaper inom viss terminologi kan översättaren göra mer välgrundade val när det kommer till att hitta lämpliga lösningar som bevarar betydelsen i texten. (Bucher et al, 2013: 168) Det är viktigt att ägna uppmärksamhet åt översättningen av definitioner och beskrivningar av termer på ett sätt som gör dem meningsfulla och förklara vad termen innebär. När man översätter definitioner och beskrivningar är det avgörande att inte bara hitta ekvivalenta ord eller fraser, utan också att behålla den exakta betydelsen och nyanserna i den ursprungliga termen.

Bucher et al (2013: 169) illustrerar ett terminologiskt angreppssätt som översättaren behöver tillämpa i sitt arbete, men det är en idealmodell och det kan vara svårt att genomföra den i praktiken. Enligt dem har översättarens terminologihantering tre steg som motsvarar ett antal uppgifter i terminologiarbete:

1. identifiera termen i källtexten samt fackområdet,
2. få en uppfattning om begreppet bakom termen, och
3. hitta eller föreslå motsvarigheten på målspråket.

I det första steget av översättarens terminologihantering är det viktigt att identifiera termen som behöver översättas i källtexten. Översättaren analyserar texten för att hitta specifika termer eller fraser som tillhör något fackområde. Genom att förstå vilket fackområde termen tillhör, kan översättaren fokusera på att hitta en korrekt översättning inom det relevanta området. Bucher et al. nämner också att steg 1 i trappmodellen kan se olika ut och det beror på källspråket – ”i vissa språk är flerordstermer mycket vanligare än sammansättningar, vilket gör att det kan vara svårare att känna igen (...) uttryck som termer”. (2013: 169)

I nästa steg strävar översättaren efter att förstå det underliggande begreppet som termen representerar. Det är begreppen bakom termerna som dikterar vilken lämplig ekvivalent på målspråket som motsvarar fenomenet bakom termen. Det kan säkras med att ”jämföra beskrivningarna av begreppen på två språk och därigenom klarlägga om samma begrepp avses med de två språkens termer”. (Bucher et al 2013: 170). Det krävs forskning för att bygga upp kunskapen om det specifika begreppet.

I det tredje steget av terminologihanteringen söker översättaren efter den bästa motsvarigheten för termen på målspråket. Översättaren måste använda sin kunskap om målspråket, målkulturen och fackområdet för att hitta den mest lämpliga översättningen som föreställer begreppet på ett naturligt och korrekt sätt. Det finns olika översättningsstrategier som hjälper översättaren att lösa problemet om det inte finns någon motsvarighet i målspråket. Några av dem är översättningslån, nybildning, omformulering, direktlån osv.

Betoningen i varje översättning måste vara på budskapet som man vill förmedla och inte på termen som översätts från källspråket. Det är som Stålhammar skriver, ”översättningar har en genomgripande betydelse för målspråket, det språk som texten översätts till. De tillför kunskap om andra kulturer och tänkesätt, utökar litteraturen med nya genrer, berikar språket med nya begrepp.” (2015:14) Översättningar öppnar upp dörrar till olika världar och perspektiv. Genom att förmedla tankar och idéer från ett språk till ett annat, skapar översättare en bro mellan olika kulturella kontexter. Detta främjar mångfald och öppnar upp möjligheter till att utforska nya sätt att tänka och kommunicera.

3. Översättning av arkivterminologi

Standardisering av arkivterminologi, såsom andra fackterminologier, är en väsentlig del av arkivvetenskap. Den är avgörande för att underlätta informationsutbyte och samarbete mellan arkivinstitutioner över hela världen. Den skapar också tydlighet inom arkivområdet. Arkivterminologins standardisering är en oavbruten och pågående process. Med framväxten av digital teknik och elektroniska dokument har arkivterminologin utvidgats för att omfatta begrepp inom IT-sektorn. Det är viktigt att notera att arkivterminologin ska fortsätta att utvecklas och anpassas till nya teknologier och förändringar inom yrket.

3.1. Standardisering av arkivterminologi genom historien

Jean Dryden i sin artikel *A Tower of Babel: Standardizing Archival Terminology* (2005) framställer kort hur arkivterminologi standardiserats genom historien. Försök att standardisera arkivterminologin har varit ett återkommande tema i arkivlitteraturen och arkivvetenskapen under en längre tid. Några av de mest framstående arkivarierna, den brittiske Sir Hilary Jenkinson och den amerikanske Theodore Schellenberg, talade om behovet av exakthet i arkivterminologi redan vid mitten av 1900-talet. *The Dutch Manual* (ned. *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven*, eng. *Manual for the Arrangement and Description of Archives*) publicerades år 1898 och det var då den konsekventa terminologin först började användas. Handboken översattes till tyska (1905), italienska (1908) och franska (1910). Den översattes till engelska först 1940. När den fanns tillgänglig på andra språk ökade medvetenheten om nationella skillnader i arkivpraxis. År 1933 kom det första förslaget om att publicera en internationell ordbok över arkivterminologi från arkivarier på *Institut International de Coopération Intellectuelle*. Oavsett detta dröjde det tills 1964 innan ett internationellt lexikon med arkivtermer publicerades. Trots att det var tänkt att vara internationellt gavs definitionerna endast på franska, med motsvarande termer på de fem andra språken och ett alfabetiskt index på vart och ett av de sex språken. År 1974 tog Frank B. Evans med SAA:s (eng. *Society of American Archivists*) terminologikommitté fram en nordamerikansk glossar. Internationella arkivrådet (eng. *International Council on Archives*, ICA) bildade en annan kommitté 1977 och reviderade samt uppdaterade den, så att den nya glossaren kom ut 1984. De lade till ryska, men hade bara engelska och franska

definitioner med motsvarande termer i nederländska, tyska, italienska, ryska och spanska. Om det inte fanns någon motsvarande term angavs ingen. Den reviderades och gavs ut på nytt fyra år senare. Archives of Ontarios Task Force on Intellectual Controls första publikation var Standardized Terminology List 1988. Evans et als glossar reviderades och uppdaterades 1992. Samma år antogs en formell resolution om att Internationella arkivrådet skulle utveckla en standardiserad arkivterminologi. Strax därefter följde ytterligare ett internationellt försök att standardisera arkivterminologin. Ett litet team bildades under ledning av Björn Lindh (riksarkivarien i Sverige), vars uppgift var att skriva en ny upplaga av Internationella arkivrådets (ICA:s) ordbok och ta fram ISO-standarder för arkivterminologi. Alla språk som använts i tidigare försök skulle behandlas likvärdiga. Den kom ut i början av 2000-talet. År 2002 reviderade och uppdaterade Richard Pearce-Moses vid Arizona State Library, Archives and Public Records den glossaren från 1992 som publicerats av Society of American Archivists. Han uppdaterade den också till *A Glossary of Archival and Records Terminology* (SAA, 2005). *Dictionary of Archives Terminology* (DAT) är dess uppdaterade version. Därefter tog allt fler länder fram nationella arkivordböcker.

3.2. Arkivterminologin idag

Idag innebär den tekniska utvecklingen och dess inverkan på arkivering en betydande förändring av arkivterminologin. Med teknikens utveckling kommer utvecklingen av digitala ordböcker och ordlistor. För att hjälpa översättare och arkivarier lanserade Internationella arkivrådet (ICA) ett projekt och skapade databasen "Flerspråkig ordbok till arkivterminologi" (eng. Multilingual Archival Terminology, MAT), som för närvarande innehåller termer, deras definitioner och översättningar av dessa termer på 25 språk (t.o.m. juni 2023), även om inte alla språk är lika representerade. I det här fallet bör det betonas att det, jämfört med kroatiska, inkluderats väldigt få svenska termer. Det kroatiska språket är å andra sidan utmärkt representerat.

På ICA:s webbsida finns också några terminologier från deras resurscenter: Glossary of terms often used in ICA, Universal Declaration on Archives (UDA) Terminology, och Terminology and Current Records, en kort artikel baserad på sammanställning av en ordlista som jämför

cirka 250 termer och definitioner.⁶ Dessa resurser är en bra utgångspunkt för att översätta genom engelska som mellanhand.

3.3. Översättning av arkivterminologi

Översättning av fackterminologi kräver en djup förståelse för både källspråket och målspråket (såsom alla andra översättningar), samt expertis inom det specifika området eller branschen som behandlas. Det handlar om att korrekt förmedla specialiserade begrepp, facktermer och tekniska termer från ett språk till ett annat, samtidigt som man behåller deras avsedda betydelse och kontext.

Jag översatte arkivterminologin från svenska till kroatiska i min första text, *E-arkivering hos stadsarkiv*. När det kom till att översätta arkivterminologi kunde en del av termerna översättas bokstavligen. För vissa av termerna måste en motsvarighet finnas på kroatiska, vilket oftast inte var dess första och grundläggande betydelse. Några av termerna översattes genom att jämföra definitionerna på kroatiska, engelska och svenska. En del av termer särskiljs genom att förstå begreppet bakom termen genom definitioner på svenska. Det var lätt att jämföra definitionerna på svenska och kroatiska eftersom det finns en utmärkt utvecklad *Arkivordbok*, på kroatiska *Arhivistički rječnik* (Mihaljević, Mihaljević och Stančić, 2015) som innehåller översättningsekvivalenter mellan kroatiska och engelska, skapad på basis av engelska termer och definitioner från *Multilingual Archival Terminology* (ICA). Denna ordbok fungerar som en bra mellanhand mellan kroatiska och engelska, och följaktligen även det svenska språket. Det finns också en annan viktig ordbok för kroatiska, som skapades som ett resultat av projektgruppen i ICA:s terminologiprojekt.⁷ Denna flerspråkiga ordbok, som inbegriper kroatiska, engelska, franska, tyska och spanska, är ett verk av författarna Josip Kolanović och Tatjana Šarić. När det gäller terminologi på svenska använde jag Ålands landskapsarkivs webbsida, som har en lista över arkivtermer med definitioner på svenska, och Nordisk arkivterminologi (NAT), som innehåller termförklaringar på engelska och deras ekvivalenter på de nordiska språken (dvs. svenska, danska, norska, isländska och finska). För enkla, lite mer vardagliga begrepp användes Lexin.

---

⁶ <https://www.ica.org/en/terminology>

⁷ https://dapa.hr/wp-content/uploads/rjecnik_arhivske_terminologije.pdf

Just på grund av avsaknaden av en direkt arkivordbok eller arkivordlista uppstod flera problem och utmaningar under översättningen, vars lösningar krävde att tänka djupare kring terminologin och begreppen bakom termerna. Några av dessa utmaningar och lösningar kommer att listas här.

Det första som man måste särskilja är skillnaden i de tre betydelserna av termen *arkiv*. ICA:s terminologi ger tre definitioner:

1. ”Ett bestånd av handlingar som har tillkommit i en myndighets/enskilds verksamhet och som har lagts till förvaring hos denna.
2. En myndighet eller institution som tar emot, förvarar, vårdar och tillhandahåller arkivhandlingar.
3. En lokal för förvaring av arkivhandlingar.”⁸

Kroatiska har också officiellt alla tre betydelser av ordet, men om det handlar om material eller handlingar används den kroatiska termen *arhivsko gradivo* (’arkivhandlingar’ eller ’arkivmaterial’), medan termen *arhiv* används bara för den institution och den lokal där arkivmaterial förvaras. Därför har frasen *arhivsko gradivo* använts i hela texten när det handlade om material. Just denna term orsakade ytterligare problem vid översättningen, eftersom den svenska arkivterminologin inte skiljer mellan *arhivsko gradivo* och *registraturno gradivo*. (Lemić, 2003: 182) I kroatisk Arkivordbok (Mihaljević et al, 2015) är definitionerna följande:

- *arhivsko gradivo* (ålderdomligt *arhivska građa*, eng. *archival holdings*) – den totala mängden dokument som ägs av ett mellanarkiv eller ett arkiv
- *registraturno gradivo* (eng. *registry holdings*) – en uppsättning register eller dokument som skapats eller mottagits genom en fysisk eller juridisk persons arbete

Vad som kanske inte framgår av definitionerna ovan är skillnaden mellan de två begreppen. *Registraturno gradivo* betraktas nämligen som *arhivsko gradivo* i vardande. *Arhivsko gradivo* skapas genom urval från *registraturno gradivo*. När det inte längre finns något behov av dem, extraheras den del som har värde från *registraturno gradivo* och det sparas i arkivet och blir *arhivsko gradivo*. För *registraturno gradivo* kan svenska ibland använda frasen ”handling i aktivt bruk” (NAT). Enligt den nya kroatiska arkivlagen från 2018 kallas *registraturno gradivo* för *dokumentarno gradivo*, men skillnaden i betydelse förblir densamma.

---

⁸ <http://www.ciscra.org/mat/mat/term/1699>

Såsom detta gör svenskarna inte skillnaden mellan *dokument* och *zapis*. Även om författaren till uppsatsen använde både *dokument* och *handling* var deras användning inte konsekvent, de alternerades, så min översättning beror på den situation i vilken termen finns. *Dokument* är ett bevis på en transaktion, handling eller åtgärd och kan ändras, medan *zapis* är ett bevarat dokument som varken kan eller bör ändras. På detta sätt, enligt definitionerna från Internationella arkivrådet (ICA), särskiljs både *dokument* och *handling*:

- dokument – information som en organisation eller en person skapat, mottagit och bevarat som verifiering eller information, för att uppfylla lagstiftningens krav eller i löpande verksamhet. Det kallas specifikt för en handling
- arkivhandling – handling (kan vara av olika sorter och på olika medier) som arkiverats

Enligt detta skulle en (arkiv)handling vara *zapis* och ett dokument skulle vara *dokument*, men en del av definition av dokument som säger att det specifikt kallas för en handling gör det svårt att skilja mellan dem två.

På samma sätt, genom definitionerna, översattes till exempel arkivschema som *klasifikacijska shema*, automatisk databehandling (ADB) som *elektronička obrada podataka* och arkivredovisningssystem som *arhivski informacijski sustav*.

En intressant sak som särskiljer svensk och kroatisk arkivterminologi är typer av arkiv, allmänna (*javni*) och enskilda (*privatni*). Medan de allmänna skapas på samma sätt, av stat, landsting eller kommun, i båda stater, skiljer kroatisk arkivlag i term av enskilda arkiv mellan *privatni* och *specijalizirani* arkiv.

Det är en av orsakerna till mitt översättningsval när det gäller termen stadsarkiv. Jag översatte stadsarkiv som *gradski arhiv* och inte *državni arhiv* som det kanske skulle heta i Kroatien. Riksarkivet är Sveriges huvudarkiv och arkivmyndighet. Dess namn på engelska är *The National Archives of Sweden*, så dess namn på kroatiska är *Švedski nacionalni arhiv*, och inte *državni*, vilket är namnet på arkiv i Kroatien (Hrvatski državni arhiv, eller *Croatian State Archives* på engelska).

Vissa termer har översatts med hjälp av en allmän ordbok, med små modifieringar genom synonymer på kroatiska för att hitta en passande term för ett begrepp på svenska. Dessa termer är till exempel *gallring* och *utgallring* som betyder *prorijediti/probrati*, men som

översätts i arkivterminologi som *izlučivanje* eller värdering, som i sin tur i vardagligt språk betyder *procjena* men som översätts som *vrednovanje*.

Andra termer skulle kunna översättas med en vanlig allmän ordbok, bland andra Lexin, eftersom termer i en arkivmiljö har sin första betydelse, liksom i en ordbok. Till exempel: arkivsystem betyder *arhivski sustav*, bevarande betyder *očuvanje*, föremål betyder *predmet* och säkerhetskopia betyder *sigurnosna kopija*.

Sammanfattningsvis är det inte omöjligt att översätta arkivterminologi, men denna översättning kan vara utmanande på grund av bristen på en ordbok inom arkivterminologi mellan svenska och kroatiska. I sådana uppgifter välkomnas alla tillgängliga hjälpmedel, såsom ordböcker, listor och termsökningar, inklusive användning av engelska som mellanspråk för att underlätta förståelsen.

4. Översättningar från svenska till kroatiska

4.1. E-arkivering hos stadsarkiv

E-arkivering hos stadsarkiv

Mellanarkivslösning i sitt sammanhang

Annika Sjöberg

Inledning

Vi är mitt i det som ibland kallas e-samhället. Sveriges kommuner och landsting (SKL) tar upp företeelsen i sin informationsskrift ”Strategi för eSamhället”. I och med att informationsteknik (IT) används till allt fler funktioner i samhället måste arkivmyndigheter tänka strategiskt och handla långsiktigt för att möta allmänhetens krav på vad som ska finnas tillgängligt och läsbart även i framtiden.

Ett arkiv skulle kunna gå från att vara en sista förvaring av konkreta handlingar och föremål till att bli en dynamisk, virtuell plats i ständig utveckling. Det ställer höga krav på autenticitet och spårbarhet. Stadsarkivens tankar kring det digitala materialet blir avgörande för hur framtida generationer kommer att se bevarat material. Bevarandet har varit ett krav redan tidigare. Verksamheterna har behövt tänka på allt från på vilket papper informationen skrivs ut till vilken toner som används i skrivaren, för att beständigheten ska bli som bäst. Nu behöver alla inblandade omfamna den nya teknikens möjligheter, vara medvetna om dess risker och överföra beständighetstänkandet till att gälla även det material som skapats i datorerna. Riksarkivet förordar en så tidig inlämning av materialet som möjligt. Anledningen är det digitala materialets relativt korta livslängd.

Ändå har många stadsarkiv och kommuner inte börjat utveckla arkivlösningar för att ta hand om det elektroniska materialet förrän helt nyligen. För att lyckas fullt ut med hanteringen av elektroniskt material kommer det att behövas fler samarbeten mellan olika myndigheter och arkiv. En väg till ökat samarbete skulle kunna vara en mellanarkivslösning, där myndigheterna säkrar informationen hos stadsarkiven, men behåller ansvaret för frågor och

utlämnande. Sveriges kommuner och landsting talar även om samarbeten på internationell nivå. Redan när informationen skapas är det bra om man tänker på att kunna spara det i beständiga format. Därför går utvecklingen av e-arkiv hand i hand med utvecklandet av e-förvaltningen.

Att bevara all den mångfald av format som finns på marknaden är en utmaning för arkiven. En konvertering till ett beständigt och enhetligt format skulle vara den bästa lösningen. Definitionen av vad som räknas som autentiskt kan också komma att omformuleras. Arkivarien Hanna Johansson menar att originalets aura har falnat till förmån för kopian. Det gäller till exempel musikfiler och foton. Vem bryr sig om vilken version av musikstycket eller bilden som var först, menar hon. Dokument i elektronisk form har funnits sedan 1970-talet och mängden material som produceras digitalt ökar varje år och den digitala informationen behöver vara läsbar även om 50 år. Problematiken tas upp i boken *Long-Term Preservation of Digital Documents. Principles and Practices*. Författarna pekar på det mest grundläggande för all hantering av elektronisk media, nämligen att den digitala informationen inte går att läsa med blotta ögat. Vi behöver någonting som tolkar innehållet åt oss, en mjukvara och en hårdvara. Problemet menar man är att all datautrustning blir föråldrad snabbare än annat material. Redan 1979 summerade deltagarna i en konferens i Michigan, att synen på arkivmaterial skulle komma att behöva anpassas till den nya digitala miljön. Speciellt oroade sig deltagarna för den elektroniska informationens åldrande och bevarande. Det finns redan idag metoder för bevarande som ser till att material kan bevaras i tid. Min undersökning utreder en av dem, mellanarkivslösningen.

Syfte och frågeställningar

En allt större andel dokument skapas i ett elektroniskt format. Att också kunna bevara materialet digitalt borde bli en framtidslösning. Idag kan man inte långtidsbevara informationen elektroniskt, utan att först konvertera den till ett leverantörsberoende format. Konverteringen innebär en kostnad för verksamheterna och de höga kostnaderna kan innebära att vi kommer att se en analog arkivering under en lång tid framöver. Målet blir att hitta hållbara lösningar för det långsiktiga bevarandet.

Uppsatsens syfte är att studera hur sex olika kommuner (Uppsala, Linköping, Eskilstuna, Enköping, Strängnäs och Stockholm) har valt väg när det gäller e-arkiv och en lösning som här kallas mellanarkiv, men också att se hur det relaterar till synen på öppenhet och nytta.

Frågeställningar:

1. Hur ser stadsarkiven på öppenheten och nyttan av ett e-arkiv?
2. Hur ser stadsarkiven på inlämnandet av material, anslutningen, till e-arkivet?
3. Vilka likheter och skillnader finns i de olika kommunernas sätt att se på en mellanarkivslösning?

I framtagningen av de e-arkiv som är i vardande idag märks två olika lösningar för inlämnandet av information. Det ena är ett tidigt inlämnande av material, som innebär att verksamheterna konverterar och flyttar informationen till det gemensamma kommunarkivet men bibehåller ansvaret, ett så kallat mellanarkiv. Efter en bestämd tid övergår sedan ansvaret till arkivet, som då också övertar eventuella sekretesser. Det andra är att överlämna informationen och ansvaret på en och samma gång, men senare, så som det fungerar i analoga arkiv idag.

E-arkivsfrågan omfattar också områden som teknik, organisation och resursfördelning. Jag återkommer till hur de olika delarna hänger ihop och var mellanarkivslösningen kommer in. Till min hjälp har jag tagit olika modeller för att utröna vilka olika aspekter av e-arkivering som anses som viktiga för att lyckas med den och för att förstå informationens inbördes samband.

(...)

Teoretiska modeller för arkivering

Inledning

Arkivet som struktur har i Sverige länge baserats på det arkivredovisningssystem som utvecklades för centrala ämbetsverk i början av 1900-talet, allmänna arkivsystemet. Strukturen vilar på den typ av dokument som var ansedda som viktiga och värda att spara vid

den tiden. Den processorienterade arkivredovisningen kom som en reaktion på att den traditionella arkivredovisningen inte längre återspeglade den struktur som verksamheterna egentligen hade. Bevarandet av elektroniska dokument är mer komplext än vilka protokoll som har förts och vilken post som har kommit in och skickats iväg.

Med tiden har flera olika modeller skapats för att åskådliggöra hur informationen utvecklas, samtidigt som den behåller sin trovärdighet och tillförlitlighet. De två modeller jag kommer att undersöka och analysera kan användas som utgångspunkt för synen på arkiven som minnesbärande institutioner och det långsiktiga digitala bevarandet.

Life cycle model – Livscykelmodellen

Life cycle model eller livscykelmodellen, går ut på att man tänker på informationsprocessen som en linjär utveckling. Figur 2 visar att informationen går från det att den, i det första och andra steget, skapas och är högaktuell för sin verksamhet till att den under steg tre tappar i intresse och värde för verksamheten, och istället utvärderas för eventuell gallring. Material utan värde gallras och det som inte gallras får ett historiskt forskarvärde i steg fyra och hamnar i ett slutarkiv. Arkivariens roll blir att ta hand om materialet i slutskedet av processen. Antalet steg som ingår i life cycle model varierar. Jay Atherton nämner, i sin ofta citerade artikel från 1986, åtta stadier som delas in i två grupper, den aktiva och den inaktiva. De första fyra stadierna är skapande, klassificering, underhåll och användande samt gallring eller överföring till arkiv. De följande fyra arkivstadierna är urval, beskrivning, bevarande samt användande i forskningssyfte.

Enligt Philip Bantin går en handling record genom fyra stadier:

1. Handlingen skapas
2. Aktiv period, där handlingen är av maximalt värde – bevaras nära. Vid slutet av denna period värderas och gallras delar av materialet.
3. Halvaktiv period, där handlingen fortfarande har värde men inte används varje dag. Kan bevaras i en annan lokal. Vid slutet av denna period tas ett nytt beslut om gallring av material.

4. Inaktiv slutfas. Långsiktig arkivering.

Dokument och handlingar genomgår en utveckling, som en levande organism, från födelse via liv till bevarade rester. Även om den här modellen är framtagen för att passa ett analogt arkiv är det många av tankarna som är applicerbara även på elektroniska dokument. Luciana Duranti och Heather MacNeil skriver i sin artikel "The Protection of the Integrity of Electronic Records: An Overview of the UBC-MAS Research Project" om tillförlitlighet och bevarande av digital information. De menar att informationen har olika behov i de olika aktivitetsfaserna och att life cycle model tar hänsyn till det. Författarna ser, liksom Atherton, två olika delar, där de aktiva och semiaktiva faserna blir en grupp, medan den inaktiva fasen utgör en grupp för sig. Skillnaden ligger inte bara i hur materialet används, utan också hur man söker i det. I de första faserna ser man informationen bottom-up, det vill säga att de enskilda dokumenten skapas långt ner i hierarkin för att sedan samlas ihop till större volymer. När man söker efter de inaktiva dokumenten skapas ett top-down-perpektiv, där man först letar igenom de större volymerna innan man till slut når det enskilda dokumentet.

Genom att se en process som avslutad kan man värna om tillförlitligheten genom att se till att ingenting av avgörande värde ändras. Det kan bli ett problem när det gäller elektroniska dokument. Redan i inledningen till Riksarkivets rapport "Om gallring – från utredning till beslut" blir det klart att det inte krävs mycket för att förändringar ska räknas som en permanenta.

- Informationsförlust (t ex: förlust av informationsbärande färg vid gallring av förlagorna i samband med scanning/bildfångst av kartor),
- Förlust av möjliga informationssammanställningar (t ex: förlust av möjligheten att framställa en viss rapport efter överföring från ADB till papper och åtföljande gallring av informationen på databäraren för ADB),
- Förlust av sökmöjligheter (t.ex.: vid förstöring av ett diarium på databärare för ADB efter att informationen har skrivits ut på papper), eller
- förlust av autenticitet (t ex: vid gallring av signerade dokument efter överföring av informationen till mikrofilm eller ADB).

Överföring mellan olika sätt att spara information är därför inte okomplicerad. Långtidslagring kräver att system och format är neutrala, vilket innebär att en konvertering av materialet blir nödvändig för att informationen ska kunna läsas av framtida system. En regelbunden gallring förutsätts i life cycle model och rekommenderas av Riksarkivet.

(...)

Bakgrund

E-arkiv

Nedan följer en del av de definitioner som förklarar vad e-arkiv är.

Det sammanlagda intrycket från förstudier och intervjuer är att man i Linköping och Eskilstuna ser e-arkiv som en större process än det slutliga bevarandet. Eftersom förutsättningen för att genomföra ett långvarigt bevarande börjar när man skapar informationen, ute i verksamheterna, kommer även den delen av processen att ingå i begreppet e-arkiv, menar man. E-arkivet enligt deras definition är alltså inte bara det slutgiltiga systemet för bevarande, utan hela processen från ax till limpa. Linköpings och Eskilstunas sätt att se på e-arkiv anknyter på det sättet starkt till Upwards sammanhängande informationsmodell.

Riksarkivet gav 2008 ut en rapport där Thomas Gäfvert och Elisabeth Jarborn förklarade elektronisk arkivering och andra begrepp. E-arkiv beskrivs som följer:

Elektroniskt arkiv (e-arkiv) utgörs av myndighetens elektroniska handlingar oavsett format, med tillhörande dokumentation, som anses arkiverade i enlighet med arkivförordningen och Riksarkivets föreskrifter.

I en begreppslista från 2013 vågar Riksarkivet sig inte på någon beskrivning längre, utan menar att begreppet saknar en entydig definition. Den kan ha samma författningsenliga betydelse som ett analogt arkiv, men kan också vara likvärdigt med ett arkivsystem. Riksarkivet anser att det bör utredas vidare. På samma sätt är Riksarkivet inte klar med definitionen av e-arkivering. Man hänvisar till arkivlagen 3§, som handlar om

arkivbildningen och dess syften. Medborgarna ska kunna ta del av allmänna handlingar, handlingarna ska vara till hjälp för rättskipningen och materialet ska sparas för forskning. Dock efterfrågar man även här en tydligare förklaring. Vad är speciellt med just den elektroniska arkiveringen?

Stockholms stadsarkiv beskriver e-arkiv som ett tekniskt system som är avpassat för att förvara, vårda och tillhandahålla digitala handlingar. Man anser att digitalt arkiv är en synonym. Det innebär att man bara identifierar e-arkivet som den sista fasen i informationshanteringen, men man vill inte använda Riksarkivets benämning ”System för bevarande”. Sättet att se e-arkivet som den slutliga destinationen för materialet blir mer ett uttryck för ett livscykelänkande.

När Pontus Bäckström tar sig an frågan i sin magisteruppsats ”Vad är ett e-arkiv?” från 2012 stämmer beskrivningen mer överens med system för bevarande. Han ser inte att det finns någon skillnad mellan mer traditionella informationsbärare och digitala dokument och menar att det gemensamma ändå förblir proveniens, bevaring och gallring. Även Tomy Eklöv tar upp definitionen av e-arkiv i sin magisteruppsats från 2012. Där hänvisar han till Riksarkivets definition från 2008, men tar också upp internationella organisationers syn på bevarandet. Som exempel nämns Council of Australasian Archives and Records Authorities (CAARA), där e-arkivet får den bredare betydelsen av alla processer som omfattar urval, beskrivningar och hantering av digitalt material. Ett annat exempel är Digital Preservation Coalition (DCP) som i sin handbok menar att det inte är systemen för backup, utan snarare strategierna för långsiktigt bevarande som definierar e-arkivet.

Min användning av ordet e-arkiv kommer att syfta på den bevarande, vårdande delen, i enlighet med Riksarkivets, Stockholms stadsarkivs och Bäckströms linje, alltså snarare ett system, en elektronisk motsvarighet till ett arkivskåp, och inte en process.

4.1.1. E-arkivering hos stadsarkiv – översättning

E-arkiviranje u gradskim arhivima

Međuarhiv u svom kontekstu

Annika Sjöberg

Uvod

Nalazimo se usred onoga što se ponekad naziva e-društvo. Švedsko udruženje lokalnih vlasti i regija (šv. *Sveriges kommuner och landsting*) bavi se ovim fenomenom u svojoj informativnoj brošuri „Strategija za e-društvo“. Kako se informacijska tehnologija (IT) koristi za sve veći broj funkcija u društvu, arhivska služba mora razmišljati strateški i djelovati dugoročno kako bi zadovoljila zahtjeve javnosti za onim što bi trebalo biti dostupno i čitljivo i u budućnosti.

Arhiv bi od konačnog spremišta za konkretne spise i predmete mogao postati dinamično, virtualno mjesto u stalnom razvoju. Zato se postavljaju visoki zahtjevi u pogledu autentičnosti i sljedivosti. Formulirana mišljenja gradskih arhiva o digitalnom gradivu bit će presudna za to kako će buduće generacije gledati na očuvano gradivo. Zahtjevi za očuvanjem su postojali i ranije. Poduzeća su morala misliti o svemu, od vrste papira na kojem se informacije ispisuju do toga kakav se toner koristi u pisaču, kako bi postojanost bila što duža. Sad svi uključeni trebaju prihvatiti mogućnosti nove tehnologije, biti svjesni njezinih rizika i prenijeti svjesnost o trajnosti na gradivo stvoreno na računalima. Švedski nacionalni arhiv (šv. *Riksarkivet*) preporučuje predaju gradiva u arhiv što je ranije moguće. Razlog tome je relativno kratak životni vijek digitalnog gradiva.

Ipak, mnogi gradski arhivi i općine tek su nedavno počeli razvijati rješenja za zbrinjavanje elektroničkog gradiva. Kako bi se u potpunosti uspjelo rukovati elektroničkim gradivom, bit će potrebna veća suradnja između različitih upravnih tijela i arhiva. Jedan od načina povećanja suradnje mogao bi biti međuarhiv, rješenje u kojem vlasti osiguravaju informacije spremajući ih u gradske arhive, ali zadržavaju odgovornosti za predmete i njihovu predaju. Švedsko udruženje lokalnih vlasti i regija također govori o suradnji na međunarodnoj razini. Čak i dok se informacije stvaraju, trebalo bi razmišljati o mogućnosti njihove pohrane u trajnim formatima. Stoga se e-arhiv razvija paralelno s e-upravom.

Očuvanje raznolikosti formata dostupnih na tržištu izazov je za arhive. Pretvorba u dosljedan i jedinstven format bila bi najbolje rješenje. Definicija onoga što se smatra autentičnim također se može preformulirati. Arhivistica Hanna Johansson smatra da se aura originala u odnosu na kopiju umanjila. To se, primjerice, odnosi na glazbene datoteke i fotografije. Tko

se brine o tome koja je verzija glazbenog djela ili slike bila prva, pita ona. Dokumenti u elektroničkom obliku postoje od 1970-ih godina, količina gradiva u digitalnom obliku raste svake godine, a digitalna informacija mora biti čitljiva i za 50 godina. Problem je obrađen u knjizi "Long-Term Preservation of Digital Documents. Principles and Practices" (hrv. *Dugotrajno očuvanje digitalnih dokumenata. Načela i prakse*). Autori ukazuju na najosnovniju stvar za svako rukovanje elektroničkim medijima, a to je da se digitalne informacije ne mogu čitati golim okom. Trebamo nešto što će nam protumačiti sadržaj, računalne programe i opremu. Problem je, kako kažu, što sva računalna oprema zastarijeva brže od ostalih materijala. Još 1979. godine sudionici konferencije u Michiganu zaključili su da će se pogled na arhivsko gradivo morati prilagoditi novom digitalnom okruženju. Sudionici su posebno bili zabrinuti zbog procesa starenja i očuvanja elektroničkih informacija. Danas već postoje metode očuvanja koje osiguravaju da se arhivsko gradivo može očuvati za buduće naraštaje. Moje istraživanje istražuje jedno od njih, međuarhiv.

Cilj i problem

Sve veći udio dokumenata nastaje u elektroničkom obliku. Mogućnost digitalnog očuvanja arhivskog gradiva trebala bi biti rješenje u budućnosti. Danas nije moguće dugoročno sačuvati podatke elektroničkim putem bez prethodnog konvertiranja u format neovisan o dobavljaču. Konverzija uključuje trošak za tvrtke, a visoki troškovi mogu značiti da će se još dugo provoditi analogno arhiviranje. Cilj je pronaći održiva rješenja za dugoročno očuvanje.

Svrha je ovog rada proučiti kako je šest različitih općina (Uppsala, Linköping, Eskilstuna, Enköping, Strängnäs i Stockholm) odlučilo odgovoriti na pitanje e-arhiva i međuarhiva, ali i vidjeti kako se oni odnose prema otvorenosti i upotrebi.

Problemi:

1. Kako gradski arhivi gledaju na otvorenost i upotrebu e-arhiva?
2. Kako gradski arhiv gleda na predaju gradiva i njegovo integriranje u e-arhiv?
3. Koje sličnosti i razlike postoje u načinima na koje različite općine gledaju na međuarhive?

U razvoju e-arhiva koji su trenutno u nastajanju, uočavaju su dva različita rješenja za predaju zapisa. Prvo je rana predaja gradiva, što znači da poduzeća konvertiraju i premještaju zapise u zajednički općinski arhiv, ali zadržavaju odgovornost za njih. Ovdje je riječ o takozvanom međuarhivu. Nakon određenog vremena odgovornost prelazi na arhiv, koji tada preuzima i eventualnu povjerljivost koju neki zapis može imati. Drugo rješenje je prijenos zapisa i odgovornosti u isto vrijeme, ali tek kasnije, kao što je danas slučaj s analognim arhivskim gradivom.

Pitanje e-arhiva također pokriva i područja kao što su tehnologija, organizacija i raspodjela resursa. Vratit ću se na to kako su različiti dijelovi povezani i gdje u priču dolazi međuarhiv. Kako bih si pomogla, uzela sam različite modele kako bih ustanovila koji se različiti aspekti e-arhiviranja smatraju važnima za njegov uspjeh i kako bih razumjela međuodnos informacija.

(...)

Teorijski modeli u arhivistici

Uvod

Struktura arhiva u Švedskoj dugo se temeljila na sustavu arhiviranja ili općem popisu gradiva koji je bio razvijen za središnja upravna tijela. Ona se temelji na vrstama dokumenata koje su se tada smatrale važnima i vrijednima očuvanja. Procesno orijentiran arhivski informacijski sustav nastao je kao reakcija na činjenicu da tradicionalni arhivski sustav više nije odražavao stvarnu strukturu poslovanja. Čuvanje elektroničkih dokumenata složenije je od toga koji su zapisnici vođeni i koja je pošta primljena i poslana.

Tijekom vremena stvoreno je nekoliko različitih modela koji ilustriraju kako se informacije razvijaju, a da pritom zadrže svoju vjerodostojnost i pouzdanost. Dva modela koja ću ispitati i analizirati mogu se koristiti kao polazište za pogled na arhive kao institucije koje čine kolektivnu memoriju i dugotrajno digitalno očuvanje.

Life cycle model – model životnog ciklusa podataka

Life cycle model ili model životnog ciklusa podataka temelji se na razmišljanju o informacijskom procesu kao o linearnom procesu. Slika 2 ukazuje na kretanje zapisa od prve i druge faze u kojoj se stvaraju i vrlo su relevantni za poslovanje pa sve do gubitka interesa i vrijednosti za poslovanje u trećoj fazi kada se vrednuju radi mogućeg izlučivanja. Gradivo bez vrijednosti se izlučuje, a ono koje nije izlučeno u četvrtom koraku dobiva povijesnu i istraživačku vrijednost i sprema se u kustodijalni arhiv. Uloga arhivista je briga o gradivu u završnoj fazi procesa. Broj koraka uključenih u model životnog ciklusa varira. Jay Atherton, u svom često citiranom članku iz 1986., spominje osam faza koje dijeli u dva razdoblja, aktivno i neaktivno. Prve četiri faze su stvaranje, klasifikacija, održavanje i korištenje te izlučivanje ili smještaj u arhiv. Sljedeće četiri arhivske faze su odabir, opis, zaštita i korištenje u istraživačke svrhe.

Prema Philipu Bantinu, zapis prolazi kroz četiri faze:

1. Dokument je stvoren.
2. Aktivno razdoblje, u kojem dokument ima maksimalnu vrijednost – čuva se u blizini. Na kraju ovog razdoblja dijelovi zapisa se vrednuju i izlučuju.
3. Poluaktivno razdoblje, u kojem zapis još uvijek ima vrijednost, ali se ne koristi svaki dan. Može se pohraniti u drugom prostoru. Na kraju ovog razdoblja donosi se nova odluka o izlučivanju gradiva.
4. Završna faza, neaktivno razdoblje. Dugotrajno arhiviranje.

Dokumenti i zapisi prolaze kroz životni vijek poput živog organizma, od svog nastanka i prolaska kroz različite životne faze u organizaciji u kojima su nastali do konačno, arhiviranja. Iako je ovaj model dizajniran da odgovara analognom arhivu, mnoge su ideje primjenjive i na elektroničke dokumente. Luciana Duranti i Heather MacNeil u svom članku *The Protection of the Integrity of Electronic Records: An Overview of the UBC-MAS Research Project* (hrv. Zaštita integriteta elektroničkih zapisa: Prikaz istraživačkog projekta UBC-MAS) pišu o pouzdanosti i očuvanju digitalnih informacija. One smatraju da informacije imaju različite potrebe u različitim fazama aktivnosti i da model životnog ciklusa podataka to uzima u obzir. Autori, poput Athertona, vide dva različita dijela, gdje aktivna i poluaktivna faza čine jednu

skupinu, dok neaktivna faza čini zasebnu skupinu. Razlika nije samo u tome kako se gradivo koristi, već i kako se pretražuje. U prvim fazama, informacije se promatraju bottom-up (odozdo prema gore), što znači da se pojedinačni dokumenti nastaju daleko niže u hijerarhiji, a zatim se prikupljaju u veće sveske. Kada tražite neaktivne dokumente, dolazi do perspektive top-down (odozgo prema dolje), gdje prvo pretražujete veće sveske prije no što dođete do pojedinačnog dokumenta.

Gledanjem procesa kao dovršenoga pouzdanost se može zaštititi tako da se osigura da se ništa od kritične vrijednosti ne promijeni. To može postati problem kada su u pitanju elektronički dokumenti. Već u uvodu izvještaja Švedskog nacionalnog arhiva „O izlučivanju – od istraživanja do odluke“ postaje jasno da nije potrebno puno da bi se promjene smatrale trajnima.

- Gubitak informacija (npr. gubitak boje koja nosi informacije kod izlučivanja izvornika tijekom skeniranja/snimanja karata),
- gubitak mogućih popisa informacija (npr. gubitak mogućnosti izrade određenog izvješća nakon prijenosa s IKT-a na papir i naknadnog izlučivanja informacija s medija za pohranu),
- gubitak mogućnosti pretraživanja (npr. u slučaju uništenja urudžbenog zapisnika s medija za pohranu nakon što je informacija ispisana na papiru), ili
- gubitak autentičnosti (npr. kod izlučivanja potpisanih dokumenata nakon prijenosa informacija na mikrofilm ili IKT).

Prijenos između različitih uređaja za pohranu informacija stoga nije jednostavan. Dugotrajna pohrana zahtijeva da su sustavi i formati neutralni, što znači da je potrebna konverzija gradiva kako bi te informacije mogli čitati budući sustavi. Redovito izlučivanje uvjet je modela životnog ciklusa, a preporučeno je i od strane Švedskog nacionalnog arhiva.

(...)

Kontekst

E-arhiv

U nastavku slijede neke od definicija koje objašnjavaju što je e-arhiv.

Opći dojam iz preliminarnih studija i intervjuja je da se u Linköpingu i Eskilstuni e-arhivi shvaćaju kao veći proces od samog dugotrajnog očuvanja. Budući da preduvjeti za provedbu dugotrajne zaštite počinju kada se informacija kreira izvan arhiva u organizacijama, taj će dio procesa također biti uključen u koncept e-arhiva. E-arhiv prema njihovoj definiciji tako nije samo konačni sustav za čuvanje, već cijeli proces od početka do kraja. Stoga je način na koji u Linköpingu i Eskilstuni gledaju na e-arhive snažno povezan s Upwardovim koherentnim informacijskim modelom.

Švedski nacionalni arhiv je 2008. godine objavio izvješće u kojem su Thomas Gäfvert i Elisabeth Jarborn objasnili elektroničko arhiviranje i druge pojmove. E-arhiv je opisan na sljedeći način:

Elektronički arhiv (e-arhiv) čine elektronički dokumenti tijela uprave neovisno o formatu s pripadajućom dokumentacijom koji se smatraju arhiviranima sukladno Uredbi o arhivima (šv. arkivförordningen) i propisima Švedskog nacionalnog arhiva.

U popisu pojmova iz 2013. Švedski nacionalni arhiv se ne usuđuje dalje opisivati, ali smatra da pojmu nedostaje jednoznačna definicija. Može imati isto značenje u pravnim tekstovima kao analogni arhiv, ali može biti i ekvivalent arhivskom sustavu. Švedski nacionalni arhiv smatra da bi to trebalo dodatno razjasniti. Isto tako nije jasan po pitanju definicije e-arhiviranja. Upućuje na članak 3. švedskog zakona o arhivskom gradivu i arhivima koji govori o stvaranju arhivskoga gradiva i njegovoj namjeni. Građanima treba omogućiti pristup javnom arhivskom gradivu, dokumenti moraju biti od pomoći pravosuđu, a gradivo treba biti sačuvano za istraživanje. No, i ovdje se traži jasnije objašnjenje. Što je posebno kod elektroničkog arhiviranja?

Gradski arhiv u Stockholmu opisuje e-arhiv kao tehnički sustav koji je dizajniran za pohranjivanje, održavanje i stavljanje digitalnih zapisa na raspolaganje. Smatra se da je sinonimni pojam digitalni arhiv. To znači da e-arhiv prepoznaje samo kao posljednju fazu u upravljanju informacijama, ali ne želi koristiti termin Švedskog nacionalnog arhiva „sustav za očuvanje“. Promatranje e-arhiva kao konačnog odredišta arhivskoga gradiva postaje više izraz razmišljanja o životnom ciklusu.

U diplomskom radu Pontusa Bäckströma "Što je e-arhiv?" iz 2012. godine opis je više usklađen sa sustavom za očuvanje. On ne vidi nikakvu razliku između tradicionalnijih medija i digitalnih dokumenata i smatra da i jedni i drugi imaju zajedničko podrijetlo, način očuvanja i izlučivanja. Tomy Eklöv također se bavi definicijom e-arhiva u svom diplomskom radu iz 2012. godine. U njemu se poziva na definiciju Švedskog nacionalnog arhiva iz 2008. godine, ali se također bavi i pogledima međunarodnih organizacija na zaštitu. Kao naprimjer, vijeća australskih arhiva Council of Australasian Archives and Records Authorities (CAARA), kod kojeg e-arhiv poprima šire značenje svih procesa koji uključuju odabir, opis i rukovanje digitalnim gradivom. Drugi primjer je Digital Preservation Coalition (DCP) koji u svom priručniku navodi da e-arhiv ne definiraju sustavi za sigurno kopiranje, već strategije za dugotrajno očuvanje.

Moja upotreba riječi e-arhiv odnosit će se na dio o očuvanju i zaštiti, u skladu s pristupom Švedskog nacionalnog arhiva, Gradskog arhiva u Stockholmu i Bäckströma, dakle radije na sustav, elektroničku kartoteku, a ne postupak.

4.2. Forskarna vill göra dig smartare

Forskarna vill göra dig smartare

Begåvade personers nervceller samarbetar som spelare i ett välfungerande lag. Med inövade rutiner hjälps de åt att optimera hjärnans processer. Så lyder forskarnas senaste teori. Nu är målet att hitta hjärnans tränare och topptrimma vår intelligens.

När Albert Einstein drog sin sista suck på Princetonsjukhuset i USA år 1955 stod en grupp hjärnkirurger beredda med höjda skalpeller. De opererade blixtnabbt ut geniets hjärna i hopp om att i den svampaktiga vävnaden finna hemligheten bakom Nobelpristagarens fantastiska intelligens. Einsteins hjärna mättes och vägdes och skars i 240 bitar, som alla gjöts in i paraffin och undersöktes i mikroskop. Forskarna fann emellertid ingenting. Och trots att många andra forskare har försökt sedan dess har man inte kunnat hitta någon väsentlig skillnad mellan det stora geniets hjärna och den som döljer sig inne i alla andra människors kranium.

Intelligensen finns i generna

Varför vissa personer är intelligentare än andra har alltid varit ett mysterium för hjärnforskarna. Nu har de lagt mikroskoperna åt sidan för att i stället undersöka hjärnbark och svampig hjärnvävnad med ny, avancerad teknik. De har fått upp ögonen för tusentals gener som samverkar för att topptrimma hjärnan hos intelligenta personer. Genom att lära sig att förstå hur dessa gener fungerar hoppas forskarna att de i framtiden ska kunna göra alla människor smartare. På senare år har hjärnforskarna hittat flera gener som bidrar till att skärpa hjärnan. De flesta av dessa gener ser till att hjärnans nätverk av nervceller fungerar bra. En viss gen får till exempel nervcellerna att bilda så kallade synapser – kopplingar som gör att de kan sända signaler till varandra – medan en annan får synapserna att växa. Forskarna har nu identifierat flera intelligensgener, men de har inte kommit fram till vilken sammansättning som skapar den smartaste människan.

I fjol gjorde en brittisk forskargrupp ett viktigt genombrott. De visade att intelligensen sitter i hundratals gener som, liksom spelarna i ett fotbollslag, samverkar med varandra. Tillsammans avgör de om en person hamnar högt eller lågt på IQ-skalan. Neurologen Michael Johnson och genetikern Enrico Petretto vid Imperial College London gjorde en omfattande analys av genaktiviteten i hjärnvävnaden hos 122 epilepsipatienter, 63 friska personer och hundra möss.

Med nya, avancerade analysmetoder jämfördes resultaten med IQ-mättningar av 6732 försökspersoner. Man identifierade två viktiga uppsättningar gener, de genetiska nätverken M1 och M3, som består av 1148 respektive 150 gener och vars samverkan påverkar människors intelligens.

Generna är lagspelare

I hjärnan finns uppemot hundra miljarder nervceller med olika specialområden. Nervcellerna avger elektriska signaler när de kommunicerar med varandra här och tvärs genom hjärnan. Tidigare trodde forskarna att hjärnans olika delar hade tydligt avgränsade funktioner, så att minnet exempelvis låg i hippocampus medan ett syncentrum tog hand om synsinnets alla delar. Anatomien är dock inte fullt så enkel. Vart och ett av hjärnans expertområden bidrar med en liten del av lösningen till vitt skilda uppgifter, ungefär som en mittback använder sina färdigheter för att både täcka motspelarna och försöka erövra bollen. En försvarsspelare kan emellertid inte vinna en fotbollsmatch utan skickliga anfallare och mittfältare. På samma sätt blir hjärnan inte heller särskilt intelligent av att ha bara ett topptrimmat område.

Intelligensgener styr hjärnan

Hos ett superintelligent geni som Einstein är hela hjärnan topptrimmad, vilket gör att alla områden briljerar och blixtnabbt utbryter information. Det kan de bara göra om hjärnans gener har en viss sammansättning. Hela världens befolkning har samma uppsättning gener att konstruera hjärnan med, men våra gener kan ha mutationer som får dem att utföra sina uppgifter på ett lite annorlunda sätt. En intelligent persons genvarianter kan förbättra funktionen i nervcellerna, och när alla nervceller innehåller bra genvarianter fungerar hela hjärnan bättre.

Viss gen påverkar tonårshjärnan

År 2014 upptäckte hjärnforskaren Sylvane Desrivieres vid King's College London i England nyckelgenen NPTN, som styr hur snabbt hjärnans nervceller växer och delar sig och därmed avgör hur tjock hjärnbarken blir. Hjärnbarken, som är hjärnans yttersta lager, fungerar som en kontrollcentral. Där görs alla avancerade beräkningar som gör det möjligt för hjärnan att exempelvis kontrollera våra rörelser samt ge oss sinnesintryck och vår språkliga förmåga. Sylvane Desrivieres studier har visat att tonåringars intelligens påverkas av vilken variant av NPTN-genen de har och följaktligen hur tjock deras hjärnbark är. På samma sätt har andra forskare upptäckt gener som får nervcellernas signaler att passera snabbt genom sina långa

förgreningar samt gener som får nervcellerna att utbryta information i synapserna på ett effektivt sätt.

Nyckelgener påverkar hela hjärnan och ger följaktligen personen i fråga särskilda förmågor på mer än bara ett område. Trots att många av dessa gener har varit kända i flera år har forskarna inte kunnat tillskriva de mer än en relativt liten inverkan på hjärnans funktion. Därmed har man haft svårt att benämna dem intelligensgener. I och med de senaste upptäckterna vet hjärnforskarna att de i stället ska leta efter sammanhängande intelligensnätverk, där gener samverkar för att forma en persons intelligens. Michael Johnson och Enrico Petretto har ännu inte kartlagt alla delar av de två nyligen identifierade intelligensnätverken M1 och M3. De vet bara att generna samverkar och påverkar varandra med sin aktivitet. Gener består av dna och innehåller därmed ett slags recept. Receptet kan förändras lite grand när en gen arbetar med antingen hög eller låg aktivitet eller en aktivitetsgrad däremellan. Om en gen som till exempel bildar en tillväxtfaktor som får nervceller att växa har låg aktivitet växer nervcellerna sakta, men om genens aktivitet ökar växer de snabbare. Samtidigt kan aktiviteten påverka andra gener, så att den inte bara själv jobbar bättre utan också förbättrar andra geners insats. På så sätt påverkar nätverkets gener varandra i ett avancerat samspel, så att en liten förändring i en gen som styr nervsignalernas hastighet också påverkar hur snabbt nervcellerna växer och hur många kopplingar de skapar.

Smarta hjärnor har en överväxel

Upptäckten leder forskarna i riktning mot något som de har letat efter i många år: egenskapen hos hjärnan som utgör intelligensen. De har emellertid också alltid haft svårt att definiera exakt vad intelligens är. År 1983 formulerade den amerikanske psykologen Howard Gardner sin teori om "multipel intelligens" och lanserade sju typer av intelligens (som senare blev nio), bland annat kroppslig, lingvistisk och interpersonell. Teorin blev dock aldrig särskilt populär bland hjärnforskarna, eftersom de inte har kunnat identifiera vare sig gener, områden i hjärnan eller neurologiska processer som underbygger de sju intelligenserna. Därför lifter de flesta forskare i stället fram en teori som utvecklades av den brittiske psykologen Charles E Spearman redan år 1904. Han använde en grupp skolelevers betygsböcker för att göra statistiska analyser och kom fram till att de som var anmärkningsvärt duktiga i ett ämne i allmänhet också fick höga betyg i alla andra ämnen.

Det handlade alltså inte om att barnen hade särskilda förmågor inom ett visst område. Det var snarare så att deras hjärnor körde på högre växel än kamraternas. De var helt enkelt duktigare

och smartare – intelligentare – än de övriga barnen. Det som dessa barnen hade gemensamt kallade Spearman allmän faktor, eller g-faktor. Spearmans begrepp spreds snabbt i forskarvärlden, men begreppet har breddats med flera underliggande lager av intelligens.

Ny syn på intelligens

I dag har dock neurologerna ett annat sätt att se på olika typer av intelligenser. De betraktar dem som hjärnans arbetsredskap snarare än som specifika färdigheter. Till skillnad från Howard Gardner tror hjärnforskarna inte att exempelvis väldigt sociala eller språkbegåvade människor har hög intelligens inom ett visst område, utan att de besitter en grundläggande färdighet som härrör från en kombination av flera olika intelligenser.

Enligt neurologerna är två typer av intelligens viktigast för vår tankeverksamhet: kristalliserad och flytande intelligens. Kristalliserad intelligens beskriver hur bra man är på att använda kunskaper som man redan har för att lösa ett problem. Flytande intelligens betecknar i stället hur bra man är på att lösa nya problem på ett kreativt sätt utan att använda sig av tidigare erfarenheter. Andra typer av intelligens är exempelvis förmågan att hålla många olika saker i huvudet samtidigt, förmågan att särskilja och känna igen ljud samt ett bra minne som klarar att lagra stora mängder information.

Nätverk avslöjar hjärnsjukdomar

När Michael Johnson och Enrico Petretto undersökte hjärnans nätverk upptäckte de också hur de är kopplade till de nya intelligenskriterierna. Forskargruppen testade 6732 personer på alla upptänkliga sätt och konstaterade därefter att nätverket M1 med sina 1148 gener avgör hur bra minne man har och hur bra man är på att kombinera kunskaper och erfarenheter vid problemlösning. Nätverket hör alltså ihop med kristalliserad intelligens. M3, med sina 150 gener, avgör i stället hur snabbt man tänker och hur bra man är på att lösa problem som man aldrig tidigare ställts inför. Detta nätverk är alltså ett uttryck för flyttande intelligens. M1 och M3 bekräftar hjärnforskarnas bild av de olika intelligenserna som arbetsredskap. De gör dig inte smart på specifika områden, utan lägger en grund som gör det möjligt för dig att tänka, lösa problem och bearbeta information på bästa möjliga sätt.

Letar efter huvudreglage

Forskarna gick faktiskt ännu längre för att konstatera att de två genetiska nätverken verkligen är oumbärliga för hjärnans funktion. De undersökte tusentals patienter med neurologiska tillstånd som autism, schizofreni och epilepsi och visade att deras gener i nätverket M3 skiljer

sig markant från friska personers. Resultaten tyder på att det genetiska nätverket inte bara avgör om friska personer är mer eller mindre intelligenta, utan också om en person riskerar att utveckla allvarliga hjärnsjukdomar som påverkar den mentala förmågan. Fyndet av intelligensens hemvist i tusentals gener har gett den brittiska forskargruppen blodad tand. Med hjälp av sina kunskaper om genetiska nätverk ska Michael Johnson och Enrico Petretto nu försöka hitta en gen i både M1 och M3 som fungerar som huvudreglage. Om de lyckas med det hoppas de kunna öka eller minska intelligensen hos enskilda individer. ”Vår forskning tyder på att man kan jobba med dessa gener för att justera intelligensen, men än så länge är det bara en teoretisk möjlighet. Vi har bara tagit de första stegen på vägen”, säger Michael Johnson.

Forskarnas dröm

Den senaste forskningen banar väg för en framtid där man inför ett prov eller ett möte kan ta ett piller med ämnen som aktiverar M1 och M3, som i sin tur aktiverar nätverkens styrande gener som får fart på resten av hjärnan, så att nervcellerna fungerar på bästa sätt. Då tänker man snabbt och minns bättre än normalt.

På längre sikt kan fyndet av huvudgenerna innebära att forskarna kan använda genterapi för att hålla nätverken i topptrim hos oss alla.

4.2.1. Forskarna vill göra dig smartare – översättning

Znanstvenici vas žele učiniti pametnijima

Neuroni nadarenih ljudi surađuju kao igrači u timu koji dobro funkcionira. Usvojene rutine pomažu im optimizirati moždane procese. Tako glasi najnovija teorija znanstvenika. Sada je cilj pronaći trenera za mozak i maksimalno unaprijediti našu inteligenciju.

Kad je Albert Einstein izdahnuo u bolnici Princeton u Sjedinjenim Američkim Državama 1955. godine, skupina neurokirurga stajala je spremna s podignutim skalpelima. Brzinom munje operirali su mozak genijalca u nadi da će u spužvastom tkivu pronaći tajnu nevjerovatne inteligencije ovog nobelovca. Einsteinov su mozak izmjerili i izvagali te izrezali na 240 dijelova, koji su svi uklopljeni u parafin i ispitani pod mikroskopom. Međutim, istraživači nisu pronašli ništa. Iako su mnogi drugi znanstvenici od tada pokušavali, nisu

uspjeli pronaći nikakvu značajnu razliku između mozga velikog genija i onoga koji se krije u lubanjama svih drugih ljudi.

Inteligencija je zapisana u genima

Zašto su neki ljudi inteligentniji od drugih oduvijek je misterij za neuroznanstvenike. Sada su ostavili mikroskope po strani kako bi umjesto toga ispitivali moždanu koru i spužvasto moždano tkivo novom, naprednom tehnologijom. Otkrili su tisuće gena koji zajedno rade na usavršavanju mozga inteligentnih ljudi. Jednom kad u budućnosti uspiju razumjeti kako ti geni funkcioniraju, istraživači se nadaju da će sve ljude moći učiniti pametnijima. Posljednjih su godina neuroznanstvenici pronašli nekoliko gena koji doprinose izoštravanju mentalnih sposobnosti. Većina tih gena osigurava dobar rad neuronske mreže mozga. Na primjer, određeni gen uzrokuje da živčane stanice formiraju takozvane sinapse – veze koje im omogućuju da razmjenjuju/međusobno šalju signale – dok neki drugi uzrokuje rast sinapsi. Znanstvenici su do sada identificirali nekoliko gena odgovornih za inteligenciju, ali uspjeli pronaći koja je kombinacija recept za najinteligentnije ljude.

Prošle je godine britanska istraživačka skupina napravila važan napredak. Pokazali su da se inteligencija nalazi u stotinama gena koji djeluju međusobno poput igrača u nogometnoj momčadi. Zajedno određuju hoće li osoba završiti visoko ili nisko na IQ ljestvici. Neurolog Michael Johnson i genetičar Enrico Petretto s Imperial Collegea u Londonu napravili su opsežnu analizu aktivnosti gena u moždanom tkivu 122 pacijenta s epilepsijom, 63 zdrave osobe i stotinu miševa. Koristeći nove, napredne metode analize, rezultati su uspoređeni s mjerenjima razine IQ-a kod 6732 ispitanika. Identificirali su dvije važne skupine gena, mrežu M1 koja se sastoji od 1148 gena i mrežu M3 koja se sastoji od 150 gena – a čija interakcija utječe na ljudsku inteligenciju.

Geni su timski igrači

U mozgu postoji otprilike stotinu milijardi živčanih stanica koje su specijalizirane za različita područja. Živčane stanice emitiraju električne signale kada međusobno komuniciraju uzduž i poprijeko mozga. Ranije su znanstvenici smatrali da različiti dijelovi mozga imaju jasno definirane funkcije, primjerice da je pamćenje smješteno u hipokampusu, dok centar za vid brine o svim dijelovima osjetila vida. Međutim, anatomija nije tako jednostavna. Svako specijalizirano područje u mozgu pridonosi malim dijelom rješenja pri vrlo različitim zadacima, slično kao što središnji branič koristi svoje vještine kako bi pokrio protivnike i pokušao osvojiti loptu. Međutim, branič ne može dobiti nogometnu utakmicu bez vještih

napadača i veznih igrača. Na isti način, posjedovanje samo jednog područja u visokoj formi ne čini mozak vrlo inteligentnim.

Geni odgovorni za inteligenciju upravljaju mozgom

Kod superinteligentnog genija poput Einsteina cijeli je mozak u visokoj formi, dopuštajući svim područjima da zasjaju i izbacuju informacije brzinom munje. To je moguće samo ako geni u mozgu imaju određeni slijed. Cijela svjetska populacija ima isti skup gena koji izgrađuju mozak, ali naši geni mogu imati mutacije koje uzrokuju nešto drugačije obavljanje zadataka. Varijante gena inteligentne osobe mogu poboljšati funkcioniranje neurona, a kada svi neuroni sadrže dobre varijante gena, cijeli mozak radi bolje.

Određeni gen utječe na mozak tinejdžera

Sylvane Desrivè s King's Collegea u Londonu u Engleskoj otkrila je 2014. godine ključni gen NPTN, koji kontrolira brzinu rasta i dijeljenja moždanih neurona, određujući tako debljinu moždane kore. Cerebralni korteks, vanjski sloj mozga, djeluje kao kontrolni centar. U njemu se izvode svi napredni izračuni koji omogućuju mozgu da, na primjer, kontrolira naše pokrete, kao i da nam daje osjetilne dojmove i našu jezičnu sposobnost. Studije Sylvane Desrivère pokazale su da na inteligenciju tinejdžera utječe varijanta NPTN gena koji posjeduju te time i koliko im je debeo cerebralni korteks. Slično tome, drugi su istraživači otkrili gene koji omogućuju brzi prolaz signala živčanih stanica kroz njihove dendrite, kao i gene koji omogućuju živčanim stanicama učinkovito ispuštanje informacija u sinapsama.

Ključni geni utječu na cijeli mozak i stoga dotičnoj osobi daju posebne sposobnosti u više od jednog područja. Iako su mnogi od ovih gena poznati već godinama, istraživači im nisu uspjeli pripisati više od relativno malog utjecaja na rad mozga. Stoga ih je bilo teško nazvati genima za inteligenciju. S najnovijim otkrićima, znanstvenici koji istražuju mozak znaju umjesto toga tražiti međusobno povezane mreže inteligencije, gdje geni međusobno djeluju kako bi oblikovali inteligenciju osobe. Michael Johnson i Enrico Petretto još nisu mapirali sve dijelove dviju nedavno identificiranih mreža gena M1 i M3, ali znaju da geni međusobno djeluju i utječu jedni na druge svojim aktivnostima. Geni se sastoje od DNA i stoga sadrže neku vrstu uputa. Uputa se može malo promijeniti kada gen radi s visokom ili niskom aktivnošću ili sa srednjom razinom aktivnosti. Ako, primjerice, gen koji proizvodi faktor rasta koji potiče rast živčanih stanica ima nisku aktivnost, živčane stanice rastu sporo, ali ako se aktivnost gena poveća, one rastu brže. U isto vrijeme njegova aktivnost može utjecati na druge gene pa tako ne poboljšava samo svoj rad nego i rad drugih gena. Na taj način geni u

mreži međusobno usklađeno djeluju na sofisticiran način, tako da mala promjena u genu koji kontrolira brzinu živčanih signala također utječe na to koliko brzo živčane stanice rastu i koliko veza stvaraju.

Pametni mozgovi imaju sposobnost brzog zaključivanja

Ovo otkriće vodi znanstvenike prema nečemu za čime su tragali mnogo godina: svojstvu mozga koje predstavlja inteligenciju. Međutim, uvijek su se mučili kako točno definirati što je inteligencija. Godine 1983. američki psiholog Howard Gardner formulirao je svoju teoriju "višestrukih inteligencija" i predstavio sedam vrsta inteligencije (kojih je kasnije postalo devet), uključujući tjelesno-kinestetičku, lingvističku i interpersonalnu. Međutim, teorija nikada nije postala jako popularna među znanstvenicima koji istražuju mozak, budući da nisu uspjeli identificirati nikakve gene, područja mozga ili neurološke procese koji podupiru tih sedam vrsta inteligencija. Umjesto toga, većina istraživača daje prednost teoriji koju je razvio britanski psiholog Charles E Spearman još 1904. godine. On je upotrijebio školske dnevnikе kako bi napravio statističku analizu i zaključio da su oni koji su bili izuzetno dobri u jednom predmetu općenito postigli visoke rezultate u svim ostalim predmetima.

Dakle, nije se radilo o tome da djeca imaju posebne sposobnosti u određenom području. Puno izglednije je da su njihovi mozgovi radili u većoj brzini od njihovih vršnjaka. Jednostavno su bili bolji i pametniji - inteligentniji - od druge djece. Ono što je toj djeci bilo zajedničko Spearman je nazvao opći faktor ili g-faktor. Spearmanov koncept brzo se proširio u znanstvenoj zajednici, a sam koncept je proširen kako bi uključio nekoliko temeljnih slojeva inteligencije.

Novi pogled na inteligenciju

Danas, međutim, neurolozi drugačije gledaju na različite vrste inteligencije. Oni ih vide kao radne alate mozga, a ne kao specifične vještine. Za razliku od Howarda Gardnera, neuroznanstvenici ne vjeruju da, primjerice, izrazito društveni ili lingvistički nadareni ljudi imaju visoku inteligenciju u određenom području, već da posjeduju osnovnu vještinu koja proizlazi iz kombinacije nekoliko različitih inteligencija.

Prema neurolozima, za naše razmišljanje najvažnije su dvije vrste: kristalizirana i fluidna inteligencija. Kristalizirana inteligencija opisuje koliko je netko dobar u korištenju znanja koje već ima za rješavanje problema. S druge strane, fluidna inteligencija odnosi se na rješavanje novih problema na kreativan način bez korištenja prethodnih iskustava. Ostale

vrste inteligencije uključuju, primjerice, sposobnost držanja više različitih stvari u glavi u isto vrijeme, sposobnost razlikovanja i prepoznavanja zvukova te dobro pamćenje koje može pohraniti velike količine informacija.

Mreža otkriva bolesti mozga

Kad su Michael Johnson i Enrico Petretto istraživali mreže mozga, također su otkrili kako su one povezane s novim kriterijima inteligencije. Istraživački tim testirao je 6732 osoba na sve moguće načine i zatim otkrio da mreža M1 sa svojih 1148 gena određuje koliko dobro pamćenje neka osoba ima i koliko je dobra u kombiniranju znanja i iskustva pri rješavanju problema. Mreža je, dakle, povezana s kristaliziranom inteligencijom. M3, sa svojih 150 gena, umjesto toga određuje koliko brzo neka osoba razmišlja i koliko je dobra u rješavanju problema s kojima se nikada prije nije suočila. Ova mreža je stoga izraz fluidne inteligencije. Mreže M1 i M3 potvrđuju stajalište neuroznanstvenika o različitim inteligencijama kao alatima. One te ne čine pametnim u određenim područjima, već postavljaju temelje koji ti omogućuju da razmišljaš, rješavaš probleme i obrađuješ informacije na najbolji mogući način.

U potrazi za regulatorom

Istraživači su zapravo otišli i dalje kako bi utvrdili da su dvije genetske mreže doista neophodne za funkcioniranje mozga. Ispitali su tisuće pacijenata s neurološkim stanjima poput autizma, shizofrenije i epilepsije i pokazali da se njihovi geni u mreži M3 značajno razlikuju od onih zdravih osoba. Rezultati sugeriraju da genetska mreža ne samo da određuje jesu li zdravi ljudi više ili manje inteligentni, već i je li osoba u opasnosti od razvoja ozbiljnih bolesti mozga koje utječu na mentalnu sposobnost. Otkriće da se inteligencija nalazi u tisućama gena dalo je poticaj britanskoj istraživačkoj skupini. Koristeći svoje znanje o mrežama gena, Michael Johnson i Enrico Petretto sada će pokušati pronaći gen u M1 i M3 koji djeluje kao glavni regulator. Ako uspiju, nadaju se da će moći povećati ili smanjiti inteligenciju pojedinaca. "Naše istraživanje sugerira da se može raditi s tim genima kako bi se prilagodila inteligencija, ali zasad je to samo teoretska mogućnost. Poduzeli smo tek prve korake na tom putu", kaže Michael Johnson.

San znanstvenika

Najnovije istraživanje utire put budućnosti u kojoj prije ispita ili sastanka možete popiti tabletu s tvarima koje aktiviraju M1 i M3, koji pak aktiviraju mrežne kontrolne gene koji

ubrzavaju ostatak mozga, tako da neuroni funkcioniraju na najbolji mogući način. To rezultira bržim razmišljanjem i boljim pamćenjem nego inače.

Dugoročno gledano, otkriće glavnih gena može značiti da istraživači mogu koristiti gensku terapiju za održavanje mreža u vrhunskoj formi u svima nama.

4.3. Torbjörn Flygt: Underdog

I

Det är nåt visst med att ha syskon. Det är som att alltid kunna dra upp två strumpor ur byrålådan och även om de inte är ett par så är det i varje fall bättre än att gå bar på ena foten.

Min syrra, Monika, är femton, fem år äldre än jag. Hon är vresig och lite kantig och ser liksom plågad ut i ansiktet när hon kommer hem på eftermiddan och brygger te, håller upp saft och brer mackor till oss. Det är först flera år senare som jag ska förstå ursprunget till den där dysterheten och den undvikande blicken. Jag skulle så klart kunna fråga henne om det nu, men Monika säger inte så mycket av fri vilja, inte sådär spontant som vissa kan pladdra på i timmar om nästan ingenting, killar eller kläder eller musik eller vad som hände i plugget, Monikas kompis Hanne är bra på det, och morsan, för att inte snacka om mormor som bara kan pågå, fast inte om just de ämnena.

Monika lyfter muggen med engelska flaggan på till läpparna och blåser försiktigt över ytan, och när hon så småningom fått i sig ungefär hälften börjar stramheten att rinna av henne och hon hämtar sin väska och tar med sig den och muggen in på vårt rum, plockar fram franska grammatiken och fysikboken, vilket är detsamma som min sista chans att säga nåt och få svar.

Får jag mata fiskarna?

Ge dom inte för mycket.

Vad får jag om jag gör rent akvariet?

Ingenting.

Vad händer om man släpper ut dom i havet?

Dom dör väl, antar jag. Eller äts upp.

Det är plågeri att ha dom i ett så litet akvarium.

Låt dom vara. Gå bort därifrån.

Jag har inte rört nåt!

Gå bort. Dom trivs där.

Hur vet du det?

Men nu har Monika fått upp böckerna och det går inte att få kontakt med henne, hon vänder sig ner i dem och läser så som bara hon kan timmar i sträck, en hel helg om hon inte har nåt bättre för sig, bäst i klassen på alla prov, med en begåvning som man hade blivit ganska irriterad på i längden om det inte vore för att hon är min syrra, räcker upp handen och rättar lärarna, ställer frågor som kräver uttömmande svar *en* minut innan det ringer ut.

Hon sitter lutad över skrivbordet i lampans ljuskägla, och om jag nån gång skulle råka avbryta henne är det av ren omtänksamhet, för att hon kan må bra av att koppla av en stund. Men Monika uppskattar inte såna omsorger, så morsan hinner inte innanför dörren förrän det hörs ett tjut.

Säj till honom morsan!

Vad är det?

Han har min anteckningsbok.

Har jag inte alls.

Ge tillbaka den, Johan.

Jag har inte rört Monkans grejor.

Säj inte så när hon har ett så vackert namn. Säjä Monika.

Hon är trött när hon kommer hem, morsan, hela hon tyngs av matkassarna som hon släpar från Solidar och de andra affärerna som utgör mittpunkten på bostadsområdet, Borgmästargården, ja, det kan inte kallas för en stadsdel, för det är inte en naturlig del av stan, det är för avskärmat och rymmer inte stadsliv, men inte heller utkastat långt nog på slätten för att kvalificera sig som förort, ordboken har ingen synonym för miljonprogrammets första friska satsningar i sextiotalets mitt, de utgör en egen historia, tre- och åttavåningshus, två sjutton-, varav vi bor på andra våningen i det ena, snarlika gårdar kring ett köpcentrum ”med allt” och stora gräsmattor som ej får beträdas, bostadsrätter för dem som är på väg att ta ett steg upp ur knegandets lägre divisioner och kan investera, och har man lyft ena foten måste man sätta ner den nån annanstans, och man har börjat gå...

Morsan ställer ner kassarna i hallen med en utandning:

När Monika kommer hem direkt från skolan för din skull, kan du väl vara snäll tillbaka.

Okej då. Här är den.

Och Monika:

Men kasta inte boken sådär!

Morsan har ju faktiskt en poäng, även om hon inte för en sekund får mig att tro att Monika slår i sig fysikaliska lagar och franska oregelbundna verb för min skull. Men med tanke på vilka alternativ som står till buds för de andra på gården, Lasse t ex, vars syskon, en storebrorsa, Thomas, aldrig gjort nåt för honom, inte nåt gott i varje fall, eller Roger som stannar på fritis och klistrar speglar kantade av klädnypor som han målat eller gör vad som helst för att slippa gå hem, så är jag glad att jag har Monika, att hon finns där, dämpad men där.

Morsan slår igen dörren och hänger upp kappan på galge och lyfter ena benet framför sig och drar av skon, sen den andra, och när hon gjort det i långsamt rätat sig och sträckt på ryggen med ett lågt, utdraget ååh! lägger hon sig på soffan, sjunker samman och blundar med en kudde under nacken, benen utanför och strumporna i mattan – för hon lägger sig inte på riktigt, nej då, hon kopplar inte av mitt på dan av ren lättja, morsan, även om hon blir liggande i en timme måste det se ut som om hon hasat ner från sittande och just är på väg upp ur soffan. Hon ropar:

Monika, snälla, kan du sätta in maten i kylan?

Monika som skjuter ut stolen så det skrapar i parketten och går ut i köket och stuvar in varorna. Morsan som ogillar att man frågar hur det är med axlarna, hur hon mår, att man påminner henne om värken eller låtsas att den syns i hennes ögon som blir blanka och vattniga.

Varför vill hon inte prata om det? Frågade jag Monika en morron när hon gjorde i ordning frukosten.

Det gör det inte bättre.

Det gör väl inte det sämre heller?

Nä, så varför ska hon då prata om det, när det gör varken till eller från?

Och så kan man kanske också se på saken.

Morsan ja – det är inte så konstigt att jag började hela den här historien med att nämna strumpor, för om det är nåt vi har gott om i vår familj så är det strumpor. Överallt. Det går inte att dra ut en låda, öppna ett skåp, titta i garderoben utan att ett par strumpor dyker upp. Morsan har med sig dem hem efter arbetsdar som inleds med att hon cyklar till Malmö Strumpfabrik på Trelleborgsvägen, och medan ena handen döljer en gäspning trycker hon med den andra ner tidkortet i stämpelklockan 06.00, hårnät, tunna handskar, arbetsrock, en symaskin av märket Union Special och åtta timmar i ett svep fördelade på de två och en halv sekunder det ska ta att sy en tåsöm, dra i räkneverket, en svart arm på sidan av en grå låda som sitter monterad i bänkskivan, ungefär som en enarmad bandit, fast här finns inga vinster, bara insatser, och speeda upp tempot för att ha råd att gå på toa – ackord, alltså – medan strumporna transporteras vidare i ett rörledningssystem upp i taket och sprutas ut över en metallställning i väntan på att föras till färgningen.

Det är alldeles tyst i lägenheten, om man undantar suset i väggarna när nån i huset vrider på vattnet och grannen ovanför som går med hälarna hårt i parketten och Havliceks knotiga språk från lägenheten intill. Jag rycker till mig ett par Tintin till köket, eller så sätter jag mig på toa och läser, där jag får vara ifred till Monika ska in och kamma sig och kolla i spegeln att halsduken sitter rätt, på väg till scouterna och Patrull Humlan.

Och ska hon inte iväg, så ropar morsan:

Ska du inte gå ut, Monika?

Nä, inte i kväll.

Vad gör Hanne, då?

Vet inte.

Jag såg Thomas och Anki där nere.

Nä, jag har ingen lust.

Galaxer i mina braxer! Det är bara Monika som kan svara så en fredag. Ibland fattar jag inte att vi har samma morsa, och jag undrar hur Monika tänker och funkar och vad hon har för sig i sin världsdel, men det är som morsan brukar säga, att man måste inte begripa sig på henne för att gilla henne, och jag gillar Monika, tro inget annat. Som när hon förhör mig på läxorna, när hon har tålamod att öva rättstavning med en lillebrorsa som inte har det så lätt med bokstäverna och att få ihop dem till ord, dela in vokaler i hårda och mjuka efter en systematik

som han inte är mottaglig för. Sånt är Monika bra på. Och att låna mig av sitt godis när min veckopeng tagit slut redan på tisdan.

Ja, så då erbjuder jag mig i stället:

Jag kan gå ut.

Nä du, unge man, du får allt stanna inne såhär dags.

Morsan som den här våren föreslagit Monika att hon ska skaffa sig ett sommarjobb, få lite mer pengar att röra sig med, nåt som Monika gått och funderat på ett slag, vilket hon är en mästare på, så mästerlig att ingenting mer blir sagt förrän hon tänkt efter noga och själv tar upp det igen.

Kan du skaffa mej ett jobb på Strumpan då?

Morsan vars ansiktsuttryck, ja hela hennes kroppsspråk förvrängs.

Aldrig i livet!

Men du föreslog att jag skulle börja jobba.

Ja, men inte där.

Varför inte?

Morsan suckar, vill inte diskutera detta, förmodligen inte Monika heller, äldsta syskonet som alltid får stånga sig blodigt, eftersom allt är första gången för både dotter och mor.

Du kan lugnt glida fram bakom mej, anklagade Monika mig en gång sen hon flyttar hemifrån.

Du har inte tänkt på att jag aldrig får vara först om nåt? kontrade jag.

Som om det skulle vara en fördel, sa hon.

Morsan samlar sig, för nästa mening kostar på:

Vet du vad jag tänker på hela dagarna på Strumpan? Jag tänker på er, på att ni ska slippa det.

Men det är bara över sommaren, säger Monika upprört. Jag väljer det själv.

Väljer? Tror du verkligen man väljer det?

Vad är det med dej?

Du ska läsa, Monika. Skaffa en utbildning. Inte fastna på Strumpan.

Men Monika är den envisaste jag känner. Det hon en gång fått för sig släpper hon inte, och kan inte morsan hjälpa henne så får hon ordna det själv. Dan efter har hon skaffat sig ett jobb, köra fram läskbackar och fylla på i mjölkkylen på Renevy uppe på supermarketen Mobilia fem veckor på raken i sommar och fram till dess två kvällar i veckan och varannan helg. Morsan kan inte säga så mycket om extraknäcket under terminen, men en sak säger hon, när Monika avverkat sitt första pass i butiksrocken:

Scouterna då?

Jag hinner med båda.

Men hur ska du...?

Var inte så orolig, morsan, säger Monika och ger henne en klapp. Annars för jag väl äta i bilen.

Och morsan kan inte hålla sig för skratt, och Monika och jag skrattar också. Ett skämt som hör till de egenheter och hemligheter som smälter samman tre personer till en familj, en skärva av de gemensamma erfarenheter och poänglösa historier och språk som en familj utgörs av. I höstas såg vi Palme valtala på stadion, mässingsorkester och Internationalen och ett podium på planen och bostadsområdet bänkat runt om oss på sittplatsläktarens träribbor. Monika med tuggummi i munnen som hon smäller och smackar med och drar ut med pekfingret till en lång salivdrypande tråd som hon snurrar som en jojo och försöker se cool ut med. Slipsen fladdrar över axeln på Palme i vindarna som rullar ner i grytan. Morsan som blänger på Monika, avskyr idisslandet, och Monika vet det, tuggar ändå, morsan kniper igen, blänger, säger nåt först när vi kommer hem, och hon och Monika kommer ihop sig och Monika ut genom dörren, får av misstag med sig bilnycklarna på vägen. Morsan är framme vid sitt sovrumsfönster och ser efter henne. Där nere står grannarna kvar efter valmötet och småpratar i grupper, kvinnorna för sig, männen klungar intill, och de tittar mot Monika som skyndar över parkeringen och låser upp folkan och sätter sig i passagerarsätet, trycker ner låsploppen, tuggar. Sitter där, morsan som är framme vid fönstret igen, vill ner och hämta dottern, tala henne till rätta, men inte när hela huset har fönster åt parkeringen. Morsan och jag äter. Morsan vid rutan på nytt. Tvekar. Vill inte blamera sig. Det blir kväll. Till slut säger morsan: Nä, nu svälter hon ihjäl. Värmer maten som blivit över och lägger upp på en tallrik, som hon ställer på en bricka tillsammans med ett glas mjölk och tar med ner i hissen. Men Monika låser inte upp. Morsan står där med brickan i famnen och ser Monika blåsa en

bubbla, innan hon sätter ner den på asfalten och vänder om. Och när morsan kommit in i porten öppnar Monika bildörren, lyfter in brickan på knät och äter middan i bilen.

Lördag eftermiddag. Tyst i huset, så tyst som det bara kan bli i en bostadsrättsförening i mitten av sjuttioalet, och en helg då morsan njuter av ledigheten, kopplar av med att våttorka golven, diska finporslinet som vi aldrig använder, köra ett par maskiner i tvättstugan och stanna och snacka med nån annans morsa med tvättkorgen under armen, blir borta så länge att hon glömmer middan, nästan, medan gårdens farsor tvättar bilen eller läser kvällstidningen eller lyssnar på nyheterna eller gör nåt annat viktigt som farsor gör. Vi ungar hänger nere på gården tills Lasses morsa klämmer fast en handduk i köksfönstret och Lasse försvinner med hissen upp till sjuttonde våningen, och därefter hämtas vi hem en efter en med en signal – visselpipa, harskramla, kobjällra eller, mest hjärtskärande, ett skrik rakt ut från balkongen: *Åsa!* – till en kväll som måste tillbringas inomhus, och morsan lagar en middag som är lite finare än annars, pannbiff med lök t ex, och det blir efterrätt.

II

Efter sin timme på soffan vaknar morsan till liv och kommer ut till mig i köket. Det är fina stunder. Jag får ha henne för mig själv, och jag har ingenting emot att titta upp från kapten Haddock och dupontarna när hon berättar om hur det varit på jobbet, om vad Bogdans morsa sagt om Bogdans farsa och annat hon fått föra i kaffeburen – sånt som hon också måste ha nån att prata med om där hon står vid spisen i sitt rutiga förkläde och steker fattiga riddare på gammalt vetebröd som hon fått till halva priset nere i konditoriet eller gräddar pannkakor och är bra på det, så bra att Lasse och Janis brukar ringa på när de känner dofterna och inte fråga om jag vill komma utan om de får komma in, vilket de får för morsan som gärna sätter fram ett par tallrikar extra även om hon tycker att jag nån gång kunde få kaka hos dem, men hade hon smakat Lasses morsas redda grönsakssoppa hade hon förstått, och hos Janis släpps ingen in av hans farsa som ställer sig längst in i deras långa mörka hall, med skjortan uppknäppt till naveln, och undrar vad man är för en typ även om det är den sjuttioåttonde gången man ringer på.

Morsan, varför blir du aldrig arg som Rogers farsa? frågar jag.

Blir han arg?

Som bara den.

Vet du varför jag inte blir det?

Varför då?

För att jag älskar er.

Svarar morsan, och sen har man inget att sätta emot den fråga hon har på lut, som egentligen inte är nån fråga alls utan en förklädd uppmaning avrundad med ett frågetecken. Hon sneglar mot våra uppmagnetade scheman på kylskåpsdörren.

Har du inte läxor?

Lite matte.

Ska du ta och göra dom innan vi äter?

Jag var på väg.

4.3.1. Torbjörn Flygt: Underdog – översättning

I

Ima nešto u tome da imaš braću i sestre. Kao da uvijek možeš izvući iz ladice dvije čarape, pa čak i ako nisu par, ipak je to bolje nego hodati bos na jednoj nozi.

Moja sestra Monika ima petnaest godina, pet više od mene. Mrzovoljna je i pomalo nepristupačna i ima nekako izmučen izraz lica kad popodne dođe doma i skuha nam čaj, natoči sok i napravi sendviče. Tek nekoliko godina kasnije shvatit ću porijeklo te potištenosti i izbjegavajućeg pogleda. Mogao bih je, naravno, sad pitati o tome, ali Monika ne govori mnogo sama od sebe, ne onako spontano kao što neki ljudi znaju satima brbljati gotovo ni o čemu, o dečkima ili odjeći ili glazbi ili onome što se dogodilo u školi; Monikina prijateljica Hanne dobra je u tome, i mama, a da ne pričam o baki koja može mljeti unedogled, iako ne baš o tim stvarima.

Monika približava šalicu s engleskom zastavom do usana i nježno puše po površini, a kad na kraju popije otprilike polovicu, napetost počinje nestajati iz nje i ona podiže svoju torbu,

sprema se odnijeti nju i šalicu u našu sobu, izvlačeći francusku gramatiku i knjigu iz fizike, što mi je zadnja prilika da nešto kažem i dobijem odgovor.

- Mogu li nahraniti ribe?
- Nemoj im davati previše.
- Što dobijem ako očistim akvarij?
- Ništa.
- Što bi se dogodilo da ih pustim u more?
- Umrle bi, valjda. Ili bi ih pojeli.
- Pravo je mučenje držati ih u tako malom akvariju.
- Ostavi ih na miru. Makni se otamo.
- Nisam ništa dirao!
- Daj se makni. Dobro im je tu gdje jesu.
- Kako znaš?

Nakon što je Monika uzela knjige u ruke nemoguće je s njom stupiti u kontakt, ona se uvlači u njih i čita satima, kako samo ona umije, cijeli vikend ako nema što pametnije raditi, najbolja je u razredu na svakom testu, iznimno je nadarena što bi me dugoročno prilično iritiralo da mi nije sestra, diže ruku i ispravlja profesore, postavlja pitanja koja traže iscrpne odgovore minutu prije zvona.

Sjedi nagnuta nad stolom pod svjetlom svjetiljke, a ako je ikad prekinem, to je iz čistog obzira, jer bi joj moglo dobro doći da se na neko vrijeme opusti. Ali Monika ne cijeni takav obzir, pa mama ne uspije doći ni do vrata prije nego što se začuje vikanje.

- Reci mu, mama!
- Što je bilo?
- Uzeo mi je bilježnicu.
- Nisam.
- Vрати mi je, Johane.

– Nisam dirao Monkanine stvari.

– Nemoj je tako zvati kad ima tako lijepo ime. Reci Monika.

Umorna je kad dođe kući, mama, natovarena vrećicama s namirnicama koje vuče iz Solidara i ostalih dućana koji čine središte stambene četvrti Borgmästargårdena, koji se ne može nazvati kvartom budući da nije prirodni dio grada, previše je zabačen i neprilagođen gradskom životu, ali nije ni dovoljno daleko da bi se mogao kvalificirati kao predgrađe, nema te definicije u rječniku koja bi opisala prve ozbiljnije investicije programa izgradnje milijun stanova sredinom šezdesetih godina, te četvrti imaju svoju povijest, svoje trokatnice i osmerokatnice i dvije zgrade od sedamnaest katova – mi živimo na drugom katu jedne od njih – vrlo slična dvorišta oko trgovačkog centra i velike travnjake po kojima nije dopušteno hodati, stanove za one koji se spremaju izdići iznad nižih redova šljakera i mogu investirati u kupnju, a ako ste podigli jednu nogu, morate je spustiti negdje drugdje, i tako počinjete hodati...

Mama odlaže vrećice u hodniku s izdahom:

– Kad se već Monika radi tebe ravno iz škole vraća kući, mogao bi bar biti dobar prema njoj.

– Dobro onda. Evo je.

A Monika:

– Ne bacaj je tako!

Mama je zapravo u pravu, čak i ako joj ni najmanje ne vjerujem da Monika upija zakone fizike i francuske nepravilne glagole za moje dobro. Ali s obzirom na to u kojoj su situaciji ostali u kvartu; Lasse, na primjer, čiji stariji brat, Thomas, nikada nije učinio ništa za njega – u svakom slučaju ništa dobro – ili Roger koji ostaje na izvannastavnim aktivnostima i oblaže ogledala štikaljkama koje je ofarbao ili radi bilo što samo da ne mora kući, drago mi je da imam Moniku, da je tu, šutljiva ali tu.

Mama zalupi vratima i objesi kaput na vješalicu, podigne jednu nogu ispred sebe i izuje cipelu, zatim drugu, a kad to učini polako se uspravlja i ispruži leđa uz tihi, otegnuti uhh!, sruši se na kauč i zatvori oči s jastukom ispod vrata, nogama van i čarapama na tepihu — jer ona zapravo ne leži, ne, ne opušta se usred dana iz čiste lijenosti, mama, čak i kad ostane ležati sat vremena, mora izgledati kao da je skliznula iz sjedećeg položaja i samo što ne ustane s kauča. Dovikne:

– Monika, molim te, možeš staviti hranu u hladnjak?

Monika se odgurne od stola tako da zastruže po parketu i ode u kuhinju spremi namirnice. Mama ne voli da je pitaju kako su joj ramena, kako se osjeća, da je podsjećaju na bol ili se pretvaraju da joj se to vidi u očima koje postaju sjajne i suzne.

– Zašto ne želi razgovarati o tome? pitao sam Moniku jedno jutro dok je pripremala doručak.

– Razgovor neće pomoći.

– Ali ne može ni odmoći, zar ne?

– Istina, ali zašto bi onda pričala o tome, kad nema razlike?

– Možda se i tako može gledati na to.

Ovaj, mama – nije ni čudo što sam cijelu ovu priču započeo spominjanjem čarapa, jer ako nečega u obitelji imamo u izobilju, onda su to čarape. Posvuda. Ne možeš izvući ladicu, otvoriti ormarić, pogledati u ormar, a da se ne pojavi par čarapa. Mama ih donosi kući nakon radnog dana koji započinje bicikliranjem do Tvornice čarapa Malmö u ulici Trelleborgsvägen i dok jednom rukom prikriva zijevanje, drugom stavlja identifikacijsku karticu u uređaj u 6 sati ujutro da evidentira radno vrijeme; zatim mrežicu za kosu, tanke rukavice, radni kaput, šivaći stroj marke Union Special i osam sati u jednom komadu podijeljenih u dvije i pol sekunde koliko je potrebno da se sašije šav na nožnim prstima i povuče brojač, crna ručka na bočnoj strani sive kutije montirane na radnoj ploči poput jednorukog džeka, samo što ovdje nema dobitaka, jedino uloži i ubrzavanje tempa da si priuštiš odlazak na zahod – dakle, norma – dok se čarape transportiraju sustavom cjevovoda do stropa i bacaju preko metalnog stalka čekajući da ih se odnese na bojanje.

U stanu je potpuna tišina, ako izuzmemo šištanje u zidovima kad netko u kući pusti vodu i susjeda odozgo koji lupa petama po parketu dok hoda i Havličekovog nezgrapnog jezika iz susjednog stana. Ponesem nekoliko izdanja Tintina u kuhinju ili sjedim i čitam na zahodu, gdje mogu biti sam dok se Monika ne dođe počesljati i provjeriti u ogledalu stoji li joj dobro marama, prije nego što ode u izviđače i svom Odredu Bumbar.

A ako ne ode, mama viče:

– Zar ne izlaziš, Monika?

– Pa, ne večeras.

– Što onda Hanne radi?

– Ne znam.

– Vidjela sam Thomasa i Anki dolje.

– Ne da mi se.

Sto mu bubnjeva Darkvuda! Samo Monika može tako odgovoriti petkom. Ponekad ne mogu vjerovati da imamo istu mamu i pitam se kako Monika razmišlja i funkcionira i što radi u tom svom svijetu, ali, kako moja mama obično kaže, ne moraš je razumjeti da bi je volio, a meni se Monika sviđa, nemojte misliti drugačije. Kao kad me ispituje zadaću, kad ima strpljenja vježbati pravopis s malim bratom kojemu ne idu slova i slaganje riječi, i dijeljenje samoglasnika na prednje i stražnje po sistemu koji mu ne sjeda. To je ono u čemu je Monika dobra. I posuđivanju svojih slatkiša kad već u utorak ostanem bez tjednog džeparca.

Pa se tako onda umjesto nje ja ponudim:

– Mogu ja izaći.

– Gledaj, mladiću, ti u ovo doba ostaješ u kući.

Mama je ovog proljeća predložila Moniki da se zaposli preko ljeta, zaradi još novca za kućanstvo, o čemu je Monika neko vrijeme razmišljala, a u tome je majstorica, tolika majstorica da ništa ne kaže dok nije dobro razmislila o tome i sama ponovno pokrenula tu temu.

– Možeš li mi onda naći posao u Tvornici čarapa?

Mama čiji se izraz lica, zapravo cijeli govor tijela iskrivio.

– Nema šanse!

– Ali ti si predložila da počnem raditi.

– Da, ali ne tamo.

– Zašto ne?

Mama uzdahne, ne želi o tome, vjerojatno ni Monika, najstarije dijete koje uvijek izvuče najkraću slamku, jer i kćeri i majci se sve događa po prvi put.

– Možeš se mirno provlačiti iza mene, optužila me jednom Monika nakon što se odselila od kuće.

– A nisi razmišljala da ja nikad ne mogu biti prvi u nečemu? uzvratio sam.

– Kao da bi to bila prednost – rekla je.

Mama se sabrala, jer dolazi sljedeća rečenica:

– Znete li o čemu razmišljam cijeli dan u tvornici? Mislim na vas, na to da vi ovo izbjegnute.

– Ali to je samo preko ljeta – uzrujano će Monika. – Sama biram.

– Biranje? Zar stvarno misliš da ljudi to biraju?

– Što je tebi?

– Trebala bi učiti, Monika. Obrazovati se. A ne zapeti u tvornici.

Ali Monika je najtvrdoglavija osoba koju poznajem. Jednom kad nešto odluči, neće to pustiti, a ako joj mama ne može pomoći, mora to učiniti sama. Sljedećeg je dana pronašla posao, dostavljala je limenke soka i punila hladnjak s mlijekom u Renevyju u supermarketu Mobilia pet uzastopnih tjedana preko ljeta, a do tada dvije večeri tjedno i svaki drugi vikend. Mama ne može puno reći o dodatnom radu tijekom polugodišta, ali kaže jednu stvar, kada Monika završi svoju prvu smjenu u uniformi:

– Što je s izviđačima?

– Imam vremena za oboje.

– Ali kako ćeš...?

– Ne brini se, mama – kaže Monika i potapša je – Uvijek mogu jesti u autu.

I mama se ne može prestati smijati, a smijemo se i Monika i ja. Šala koja je dio posebnosti i tajni koje troje ljudi spajaju u obitelj, djelić zajedničkih iskustava i besmislenih priča i jezika koji čine obitelj. Prošle jeseni gledali smo Palmea kako drži predizborni govor na stadionu, limenu glazbu i Internacionalu i podij na igralištu i cijeli kvart posjednut oko nas na drvenim letvama na tribinama. Monika sa žvakaćom gumom u ustima kojom puše balone i mljacka te kažiprstom razvlači dugačku nit s koje se cijedi slina, koju vrti kao jo-jo i pokušava ispasti *cool*. Kravata vijori preko Palmeova ramena na vjetru koji sve dovodi u pitanje. Mama bijesno gleda u Moniku, mrzi takvo pokazivanje dosade, a Monika to zna, ali svejedno žvače,

mama šuti, bijesno gleda, ne govori ništa sve dok ne dođemo kući, ona i Monika se posvađaju i Monika izađe, greškom ponese ključeve od auta sa sobom. Mama je na prozoru svoje spavaće sobe i gleda za njom. Dolje su susjedi ostali nakon predizbornog govora i čavrljaju u grupama, žene same, muškarci se stisnuli uz njih i gledaju Moniku kako žuri preko parkirališta, otključava auto i sjeda na suvozačevo sjedalo, pritišće zasun, žvače. Mama opet sjedi tamo, kraj prozora, želi sići po svoju kćer, urazumiti je, ali ne kad cijela zgrada ima prozore koji gledaju prema parkiralištu. Mama i ja jedemo. Opet mama na prozoru. Oklijeva. Ne želi se osramotiti. Dolazi večer. Napokon mama kaže: Ma, umrijet će od gladi. Podgrije ostatke hrane i stavi ih na tanjur koji zajedno s čašom mlijeka stavi na pladanj i spusti se liftom. Ali Monika ne otključava vrata. Mama stoji s pladnjem u rukama i gleda Moniku kako puše balon žvakaće, prije nego što ga odloži na asfalt i okrene se. A kad mama uđe kroz kapiju, Monika otvori vrata automobila, podigne pladanj u krilo i večera u autu.

Subota popodne. Tišina u kući, koliko to može biti u stambenoj zajednici sredinom sedamdesetih, i vikend kada mama uživa u slobodnom vremenu, opušta se pranjem podova, pranjem finog porculana koji nikad ne koristimo, pranjem nekoliko perilica veša u praonici i razgovorom s nekom od drugih mama s košarom za rublje pod rukom, nema je toliko dugo da zamalo zaboravi na večeru, dok očevi iz kvarta peru auto ili čitaju novine ili slušaju vijesti ili rade nešto drugo važno što rade očevi. Mi klinici visimo na dvorištu sve dok Lasseova mama ne pričvrsti ručnik na kuhinjski prozor, a Lasse nestane u liftu prema sedamnaestom katu, a onda nas jednog po jednog dozivaju kući – zviždaljkom, čegrtaljkom, kravljim zvonom ili najsrcebrapajuće, vriskom s balkona: *Åsa!* – na večer koja se mora provesti u kući, a mama kuha malo finiju večeru nego inače, naprimjer goveđi odrezak s lukom, a tu je i desert.

II

Nakon sat vremena provedenog na kauču, mama kao da oživi i pridružuje mi se u kuhinji. Ovo su veliki trenuci. Imam je samo za sebe i ne smeta mi podići pogled s kapetana Haddocka i detektiva Thompsona i Thompsona kad mi priča o tome kako je bilo na poslu, o tome što je Bogdanova mama rekla o Bogdanovu ocu i drugim stvarima koje je uspjela saznati uz kavu – o stvarima koje također mora imati s kim podijeliti dok stoji uz štednjak u svojoj pregači kockastog uzorka i prži tost od starog pšeničnog kruha koji je nabavila u pola cijene dolje u slastičarnici ili peče palačinke, u čemu je dobra, toliko dobra da Lasse i Janis obično navrate kad osjete mirise i ne pitaju me želim li izaći, nego mogu li oni ući, što čine

zbog moje mame, koja rado izvadi par dodatnih tanjura, iako smatra da bih ponekad i ja mogao večerati s njima, ali razumjela bi da je probala juhu od povrća koju sprema Lasseova mama, a kod Janisa nikoga u kuću ne pušta njegov otac koji stoji na drugom kraju njihova dugog, mračnog hodnika, s košuljom raskopčanom do pupka, pitajući se tko si sad pak ti čak i ako zvoniš po sedamdeset i osmi put.

– Mama, kako to da se nikad ne ljutiš kao Rogerov tata? pitam.

– On se ljuti?

– Pobjesni kao pas.

– Znaš li zašto se ne ljutim?

– Zašto?

– Zato što te volim.

Mama odgovori, a onda joj ne možeš dati odgovor koji čeka na pitanje koje zapravo i nije pitanje nego prikrivena molba zaokružena upitnikom. Baca pogled na naše magnetizirane rasporede na vratima hladnjaka.

– Zar nemaš domaću zadaću?

– Malo matematike.

– Hoćeš li je napraviti prije nego krenemo jesti?

– Baš sam krenuo.

5. Översättningar från kroatiska till svenska

5.1. Sumamed – uputa o lijeku

Uputa o lijeku: Informacije za bolesnika

Sumamed 500 mg filmom obložene tablete

azitromicin

Pažljivo pročitajte cijelu uputu prije nego počnete uzimati ovaj lijek jer sadrži Vama važne podatke.

- Sačuvajte ovu uputu. Možda ćete je trebati ponovno pročitati.
- Ako imate dodatnih pitanja, obratite se liječniku ili ljekarniku.
- Ovaj je lijek propisan samo Vama. Nemojte ga davati drugima. Može im naškoditi, čak i ako su njihovi znakovi bolesti jednaki Vašima.
- Ako primijetite bilo koju nuspojavu, potrebno je obavijestiti liječnika ili ljekarnika. To uključuje i svaku moguću nuspojavu koja nije navedena u ovoj uputi. Pogledajte dio 4.

Što se nalazi u ovoj uputi:

1. Što je Sumamed i za što se koristi
2. Što morate znati prije nego počnete uzimati Sumamed
3. Kako uzimati Sumamed
4. Moguće nuspojave
5. Kako čuvati Sumamed
6. Sadržaj pakiranja i druge informacije

1. Što je Sumamed i za što se koristi

Sumamed pripada skupini lijekova koji se nazivaju makrolidni antibiotici i koriste se za liječenje infekcija.

Sumamed se koristi za liječenje sljedećih infekcija ako se zna ili je vjerojatno da su one izazvane s jednim ili više osjetljivih mikroorganizama:

- infekcije gornjih dišnih putova: upala ždrijela i tonzila, upala sinusa, upala srednjeg uha,
- infekcije donjih dišnih putova: akutno pogoršanje kroničnog bronhitisa, upala pluća,
- infekcije kože i potkožnog tkiva: umjereni oblik akni, *erythema migrans* (prvi stadij lajmske bolesti), erizipel, impetigo i piodermija,
- spolno prenosive bolesti: nekomplikirana upala mokraćne cijevi/vrata maternice koju je uzrokovala *Chlamydia trachomatis*,
- infekcije želuca i dvanaesnika uzrokovane bakterijom *Helicobacter pylori*,
- kronična upala prostate uzrokovana *Chlamydiom trachomatis*.

2. Što morate znati prije nego počnete uzimati Sumamed

Nemojte uzimati Sumamed:

- ako ste alergični na azitromicin ili neki drugi sastojak ovog lijeka (naveden u dijelu 6.)
- ako ste ikada imali alergijsku reakciju, osip ili ste otežano disali nakon što ste uzeli ovaj lijek ili neki drugi makrolidni antibiotik kao što je eritromicin

Upozorenja i mjere opreza

Obratite se svom liječniku ili ljekarniku prije nego uzmete Sumamed filmom obložene tablete ako imate ili ste ikad imali:

- srčane poremećaje,
- probleme s jetrom,
- probleme s bubrezima.

Potrebno je odmah obavijestiti svog liječnika ako osjetite promijenjeni ritam otkucaja srca ili Vam se javi omaglica, nesvjestica ili patite od slabosti mišića tijekom uzimanja ovog lijeka.

U slučaju pojave proljeva ili meke stolice tijekom ili nakon završetka liječenja, obratite se svom liječniku. Nemojte uzimati nikakve lijekove za liječenje proljeva prije nego provjerite sa svojim liječnikom. Ako proljev potraje, molimo obavijestite svog liječnika.

Djeca i adolescenti

Ovaj lijek se može primijeniti kod djece teže od 45 kg tjelesne težine koja su sposobna progutati tabletu.

Drugi lijekovi i Sumamed

Obavijestite svog liječnika ili ljekarnika ako uzimate, nedavno ste uzeli ili biste mogli uzeti bilo koje druge lijekove.

Prije uzimanja ovog lijeka obavijestite svog liječnika ako uzimate neki od niže navedenih lijekova:

- varfarin ili neki sličan lijek za sprječavanje zgrušavanja krvi,
- ciklosporin (koristi se za potiskivanje imunološkog sustava kako ne bi došlo do odbacivanja transplantiranog organa ili koštane srži),
- digoksin (koristi se u liječenju zatajenja srca),
- kolhicin (koristi se za liječenje gihta i obiteljske mediteranske groznice),
- antacid (za liječenje povećane količine kiseline u želucu),
- terfenadin (za visoku temperaturu ili kožnu alergiju),

- ergot ili ergotamin (koji se koriste u liječenju migrene)
- hidroksiklorokin (koristi se za liječenje upalnih bolesti).

Sumamed s hranom i pićem

Ovaj lijek može se uzimati neovisno o uzimanju hrane. Za detaljnije informacije o načinu primjene ovog lijeka pogledajte dio 3. Kako uzimati Sumamed.

Trudnoća i dojenje

Ako ste trudni ili dojite, mislite da biste mogli biti trudni ili planirate imati dijete, obratite se svom liječniku ili ljekarniku za savjet prije nego uzmete ovaj lijek.

Ovaj lijek se tijekom trudnoće i dojenja može koristiti samo kad je neophodno.

Upravljanje vozilima i strojevima

Moguć je razvoj nuspojava kao što su delirij, halucinacije, omaglica, izrazita pospanost, gubitak svijesti, konvulzije, koje mogu utjecati na sposobnost upravljanja vozilima i rada sa strojevima.

Sumamed 500 mg filmom obložene tablete sadrže natrij

Ovaj lijek sadrži manje od 1 mmol (23 mg) natrija po tableti, tj. zanemarive količine natrija.

3. Kako uzimati Sumamed

Uvijek uzmite ovaj lijek točno onako kako Vam je rekao liječnik ili ljekarnik. Provjerite s liječnikom ili ljekarnikom ako niste sigurni.

(...)

Primjena u bolesnika s poremećajima jetre ili bubrega

Morate obavijestiti svog liječnika ako imate problema s jetrom ili bubrezima jer će Vam liječnik možda morati promijeniti dozu.

Primjena u djece i adolescenata

Tablete azitromicina od 500 mg pogodne su samo za djecu težu od 45 kg u kojih se može primijeniti doza za odrasle.

Način primjene

Ovaj lijek se uzima jedanput na dan. Tablete treba progutati cijele. Ovaj lijek se može uzimati neovisno o uzimanju hrane.

Ako uzmete više lijeka Sumamed nego što ste trebali

Ako greškom uzmete preveliku dozu ovog lijeka, o tome odmah obavijestite liječnika.

Predoziranje makrolidnim antibioticima se očituje gubitkom sluha, jakom mučninom, povraćanjem i proljevom. Valja izazvati povraćanje i što brže potražiti liječničku pomoć.

Ako ste zaboravili uzeti Sumamed

Zaboravite li uzeti svoju dozu ovog lijeka, uzmite je čim se sjetite. Zatim nastavite uzimati lijek kao i prije. U jednom danu ne smijete uzeti više od jedne doze. Nemojte uzeti dvostruku dozu kako biste nadoknadili zaboravljenu dozu.

Ako prestanete uzimati Sumamed

Nemojte prestati uzimati ovaj lijek bez prethodnog savjetovanja s liječnikom, čak i ako se osjećate bolje. U slučaju bilo kakvih pitanja u vezi s primjenom ovog lijeka, obratite se liječniku ili ljekarniku.

4. Moguće nuspojave

Kao i svi lijekovi, ovaj lijek može izazvati nuspojave iako se one neće javiti kod svakoga.

(...)

Druge moguće nuspojave zabilježene pri uzimanju ovog lijeka:

Vrlo česte nuspojave (mogu se javiti u više od 1 na 10 osoba):

- proljev

Česte nuspojave (mogu se javiti u manje od 1 na 10 osoba):

- glavobolja
- povraćanje, bol u trbuhu, mučnina
- smanjen broj određene vrste bijelih krvnih stanica (limfocita), povećani broj određene vrste bijelih krvnih stanica (eozinofila), snižene vrijednosti bikarbonata u krvi, povećani broj određenih vrsta bijelih krvnih stanica (bazofila, monocita, neutrofila)

Manje česte nuspojave (mogu se javiti u manje od 1 na 100 osoba):

- infekcija rodnice
- upala pluća
- gljivična infekcija
- bakterijska infekcija
- upala grla
- upala želuca
- poremećaji disanja
- upala sluznice nosa
- gljivična infekcija usta
- smanjeni broj bijelih krvnih stanica (leukocita)

- preosjetljivost
- gubitak apetita
- nervoza
- nesanica
- omaglica
- izrazita pospanost
- poremećaj okusa
- trnci
- oštećenje vida
- poremećaji uha
- vrtoglavica
- osjećaj lupanja srca
- navale vrućine
- otežano disanje
- krvarenje iz nosa
- zatvor, vjetrovi, probavne tegobe
- upala sluznice želuca (gastritis)
- otežano gutanje
- nadutost
- suha usta
- podrigivanje
- ranice u ustima
- pojačano izlučivanje sline
- osip

- svrbež
- koprivnjača
- upala kože (dermatitis)
- suha koža
- prekomjerno znojenje
- upala zglobova (osteoartritis)
- bol u mišićima
- bol u leđima
- bol u vratu
- bol pri mokrenju
- bol u bubregu
- nepravilno i često krvarenje iz maternice
- poremećaj testisa
- otekline (edem)
- malaksalost
- umor
- oteknuće lica
- bol u prsima
- vrućica
- bol
- oticanje nogu
- poremećene vrijednosti jetrenih enzima i drugih krvnih pretraga

Rijetke nuspojave (mogu se javiti u manje od 1 na 1000 osoba):

- uznemirenost

- abnormalna funkcija jetre
- žutica (žuta boja kože i bjeloočnica)
- reakcije preosjetljivosti na svjetlo

Nuspojave nepoznate učestalosti (učestalost se ne može procijeniti na temelju dostupnih podataka):

- smanjeni broj trombocita (krvne pločice odgovorne za zgrušavanje krvi)
- anemija
- agresija
- tjeskoba
- delirij
- halucinacije
- iznenadan gubitak svijesti
- konvulzije
- smanjena osjetljivost kože
- psihomotorička hiperaktivnost
- gubitak njuha, gubitak osjeta okusa
- poremećaji u spavanju
- miastenija gravis (autoimuna bolest koja se očituje zamaranjem i slabošću mišića)
- oštećenje sluha uključujući gluhoću i/ili zujanje u ušima
- poremećaji srčanog ritma
- upala gušterače
- promjena boje jezika
- zatajenje jetre, upala jetre, značajno oštećenje jetre
- bol u zglobovima

- akutno zatajenje bubrega, upala bubrega

(...)

5. Kako čuvati Sumamed

Lijek čuvajte izvan pogleda i dohvata djece.

Lijek ne zahtijeva posebne uvjete čuvanja.

Ovaj lijek se ne smije upotrijebiti nakon isteka roka valjanosti navedenog na pakiranju iza oznake „EXP“. Rok valjanosti odnosi se na zadnji dan navedenog mjeseca.

Nikada nemojte nikakve lijekove baciti u otpadne vode ili kućni otpad. Pitajte svog ljekarnika kako baciti lijekove koje više ne koristite. Ove će mjere pomoći u očuvanju okoliša.

6. Sadržaj pakiranja i druge informacije

Što Sumamed sadrži

- Djelatna tvar je azitromicin.
- Jedna tableta sadrži 500 mg azitromicina u obliku azitromicin dihidrata.
- Pomoćne tvari su: bezvodni kalcijev hidrogenfosfat; hipromeloza; kukuruzni škrob; prethodno geliran; mikrokristalična celuloza; natrijev laurilsulfat; magnezijev stearat; boja Indigotin (E132); titanijev dioksid (E171); polisorbat 80; talk.

Kako Sumamed izgleda i sadržaj pakiranja

Sumamed 500 mg tablete su svijetloplave, ovalne, bikonveksne filmom obložene tablete. S jedne strane tablete utisnuto je PLIVA, a s druge strane 500. Jezgra tablete je bijele do skoro bijele boje.

Sumamed 500 mg filmom obložene tablete su dostupne u pakiranju od 3 tablete u blisteru, u kutiji.

5.1.1. Sumamed – uputa o lijeku – översättning

Bipacksedel: Information till användaren

Sumamed 500 mg filmdragerade tabletter

azitromycin

Läs noga igenom denna bipacksedel innan du börjar ta detta läkemedel. Den innehåller information som är viktig för dig.

- Spara denna information. Du kan behöva läsa den igen.
- Om du har ytterligare frågor, vänd dig till läkare eller apotekspersonal.
- Detta läkemedel har ordinerats enbart åt dig. Ge det inte till andra. Det kan skada dem, även om de uppvisar sjukdomstecken som liknar dina.
- Om du får biverkningar, tala med läkare eller apotekspersonal. Detta gäller även eventuella biverkningar som inte nämns i denna information. Se avsnitt 4.

I denna bipacksedel finns information om följande:

1. Vad Sumamed är och vad det används för
2. Vad du behöver veta innan du använder Sumamed
3. Hur du använder Sumamed
4. Eventuella biverkningar
5. Hur Sumamed ska förvaras
6. Förpackningens innehåll och övriga upplysningar

1. Vad Sumamed är och vad det används för

Sumamed tillhör en grupp av antibiotika som kallas makrolidantibiotika och används för att behandla infektioner.

Sumamed ordineras för behandling av följande infektioner om det är känt eller sannolikt att de orsakas av en eller flera känsliga mikroorganismer:

- övre luftvägsinfektioner: halsfluss och tonsillit, bihåleinfektion, infektion i mellanörat,
- nedre luftvägsinfektioner: akut försämring av kronisk bronkit, lunginflammation,
- hud- och mjukdelsinfektioner: mild form av akne, erythema migrans (det första skedet av kutan borreliainfektion), erysipelas, impetigo i pyoderma,
- könssjukdomar: okomplicerad inflammation av urinröret/livmoderhalsen orsakat av *Chlamydia trachomatis*,
- inflammationer av magsäcken och tolvfingertarmen orsakat av bakterie *Helicobacter pylori*,
- kronisk prostatit orsakat av *Chlamydia trachomatis*.

2. Vad du behöver veta innan du använder Sumamed

Använd inte Sumamed

- om du är allergisk mot azitromycin eller något annat innehållsämne i detta läkemedel (anges i avsnitt 6)
- om du har haft en allergisk reaktion eller hudutslag, eller om du har haft en sådan reaktion efter behandling med denna eller någon annan makrolidantibiotika såsom eritromycin

Varningar och försiktighet

Tala med läkare eller apotekspersonal innan du använder Sumamed filmdragerade tabletter om du har eller har haft:

- hjärtsjukdom,
- leverproblem,
- njurproblem.

Du ska omedelbart informera din läkare om du känner en förändring i din hjärtrytm eller om du upplever svindel, yrsel eller om du lider av muskelsvaghet under behandlingen.

Om du får diarré eller lös avföring under eller efter behandlingen ska du omedelbart tala om det för läkaren. Ta inga läkemedel mot diarré utan att först diskutera detta med din läkare.

Om diarrén fortsätter ska du tala om det för läkaren.

Barn och ungdom

Detta läkemedel kan användas hos barn som väger mer än 45 kg och som kan svälja en tablett.

Andra läkemedel och Sumamed

Tala om för läkare eller apotekspersonal om du tar, nyligen har tagit eller kan tänkas ta andra läkemedel.

Tala om för läkare om du tar något av följande läkemedel:

- warfarin eller någon annan liknande medicin för att förhindra blodproppar,
- ciklosporin (används för att hämma immunsystemet för att förebygga avstötning av ett organ eller benmärg vid transplantation),
- digoxin (används för behandling av hjärtsvikt),
- kolkicin (används för behandling av gikt och familjär medelhavsfeber),

- antacida (för att behandla ökad magsyra)
- terfenadin (mot hög feber eller hudallergi),
- ergotamin (används vid behandling av migrän)
- hydroxiklorokin (används vid behandling av infektioner).

Sumamed med mat och dryck

Tabletterna kan tas med eller utan mat. Mer detaljerad information om hur detta läkemedel ska användas finns i avsnitt 3: Hur du använder Sumamed.

Graviditet och amning

Om du är gravid eller ammar, tror att du kan vara gravid eller planerar att skaffa barn, rådfråga läkare eller apotekspersonal innan du använder detta läkemedel,

Sumamed ska inte tas under graviditet såvida det inte är nödvändigt.

Körförmåga och användning av maskiner

Det är möjligt att utveckla biverkningar som delirium, hallucinationer, svindel, extrem sömnhet, medvetlöshet, krampanfall, vilket kan påverka körförmåga och användning av maskiner.

Sumamed 500 mg filmdragerade tabletter innehåller natrium

Detta läkemedel innehåller mindre än 1 mmol (23 mg) natrium per tablett, dvs är näst intill ”natriumfritt”.

3. Hur du använder Sumamed

Ta alltid detta läkemedel enligt läkarens eller apotekspersonalens anvisningar. Rådfråga läkare eller apotekspersonal om du är osäker.

(...)

Användning hos patienter med nedsatt lever- eller njurfunktion

Tala om för läkare om du har nedsatt lever- eller njurfunktion, eftersom läkaren kan behöva ändra den normala doseringen.

Användning för barn och ungdomar

Azitromycin 500 mg tabletter är endast lämpliga för barn som väger mer än 45 kg, hos vilka vuxendosen kan administreras.

Användningssätt

Rekommenderad dos är en tablett dagligen. Tabletter bör sväljas hela. Du kan ta dem med eller utan mat.

Om du har tagit för stor mängd av Sumamed

Om du fått i dig för stor mängd läkemedel, kontakta genast läkare.

Symtom på överdosering med makrolidantibiotika är dövhet, starkt illamående, kräkning och diarré. Framkalla kräkningar och kontakta din läkare omedelbart, eller besök akutmottagningen på närmaste sjukhus för riskbedömning samt rådgivning.

Om du har glömt att ta Sumamed

Om du har glömt en dos, ta den så snart du kommer ihåg det. Fortsätt sedan som tidigare. Ta inte mer än en dos per dag. Ta inte dubbel dos för att kompensera för glömd dos.

Om du slutar att använda Sumamed

Sluta inte att ta din medicin om inte din läkare säger till, även om du känner dig bättre redan efter några få dagar. Om du har ytterligare frågor om detta läkemedel, kontakta läkare eller apotekspersonal.

4. Eventuella biverkningar

Liksom alla läkemedel kan detta läkemedel orsaka biverkningar, men alla användare behöver inte få dem.

(...)

Andra eventuella biverkningar av Sumamed:

Mycket vanliga biverkningar (kan förekomma hos fler än 1 av 10 användare):

- diarré

Vanliga biverkningar (kan förekomma hos upp till 1 av 10 användare):

- huvudvärk
- kräkning, magsmärta, illamående
- lågt antal av en sorts vita blodkroppar (lymfocyter), högt antal av en sorts vita blodkroppar (eosinofiler), lågt bikarbonatvärde i blodet, högt antal av vissa typer av vita blodkroppar (basofiler, monocyter, neutrofiler)

Mindre vanliga biverkningar (kan förekomma hos upp till 1 av 100 användare):

- bakteriell vaginos
- lunginflammation
- svampinfektion
- bakterieinfektion
- halsfluss

- magsäckinflammation
- andningssvårighet
- inflammation i nässlemhinnan (rinit)
- svampinfektion i munnen
- brist på vita blodkroppar (leukocyter)
- överkänslighet
- aptitförlust
- nervositet
- sömnlöshet
- svindel
- extrem sömnighet
- smakrubbing
- domningar
- synnedsättning
- nedsatt hörsel
- yrsel
- hjärtklappning
- vallning
- andningsbesvär
- näsblod
- förstoppning, tarmgaser, matsmältningsbesvär
- inflammation i magsäcken (gastrit)
- sväljsvårighet
- muntorrhet

- uppstötning
- munsår
- ökad salivavsöndring
- hudutslag
- klåda
- nässelutslag
- hudinflammation (dermatit)
- torr hud
- svettning
- ledinfektion (artros)
- muskelvärk
- smärta i ryggen
- smärta i nacke
- smärtsam urinering
- njursmärta
- oregelbunden och vanlig blödning från livmodern
- rubbning av testikelfunktionen
- svullnad (ödem)
- kollaps
- trötthet
- svullnad av ansikte
- bröstsmärta
- feber
- värk

- svullna ben
- ökning av leverenzymmer i blodet och blodbildsförändring

Sällsynta biverkningar (kan förekomma hos upp till 1 av 1000 användare):

- rastlöshet
- abnorm leverfunktion
- gulsot (huden och ögonvitorna ser gula ut)
- reaktioner orsakade av känslighet för ljus

Mycket sällsynta biverkningar (förekommer hos ett okänt antal användare):

- brist på blodplättar (blodkroppar som ansvarar blodkoagulering)
- anemi
- aggression
- ångest
- delirium
- hallucinationer
- plötslig medvetslöshet
- krampanfall
- nedsatt känsel i huden
- psykomotorisk agitation
- förlorat luktsinne, förlorat smaksinne
- sömnsvårighet
- myasthenia gravis (autoimmun sjukdom som kännetecknas av muskeltrötthet och -svaghet)
- hörselnedsättning inklusive dövhet och/eller öronsusningar
- rytmrubbning i hjärtat

- inflammation i bukspottkörteln
- missfärgad tunga
- leversvikt, leverinfektion, betydande leverskada
- ledsmärtor
- akut njursvikt, njurinflammation

(...)

5. Hur Sumamed ska förvaras

Förvara detta läkemedel utom syn- och räckhåll för barn.

Detta läkemedel har ingen speciell förvaringsanvisning.

Används före utgångsdatum som anges på förpackningen och på blistret Utgångsdatumet är den sista dagen i angiven månad.

Läkemedel ska inte kastas i avloppet eller bland hushållsavfall. Fråga apotekspersonalen var man lämnar läkemedel som inte längre används. Dessa åtgärder är till för att skydda miljön.

6. Förpackningens innehåll och övriga upplysningar

Sumameds innehåll

- Den aktiva substansen är azitromycin.
- En tablett innehåller 500 mg azitromycina i form av azitromycin dihydrat.
- Övriga innehållsämnen är: vattenfri kalciumvätefosfat; hydroxiipropylmetylcellulosa; potatisstärkelse; pregelatiniserad stärkelse; mikrokristallin cellulosa; natriumlaurilsulfat; magnesiumstearat; Indigokarmin (E132); titandioxid (E171); polysorbater 80; talk.

Sumameds utseende och förpackningsinnehåll

Sumamed 500 mg filmdragerade tabletter är ljusblåa, avlånga, bikonvexa filmdragerade tabletter. Tabletten är märkt med prägling PLIVA på den ena sidan och med 500 på den andra sidan av tabletten. Tablettkärnan är vit till nästan vit.

Sumamed 500 mg filmdragerade tabletter finns i kartong med blister innehållande 3 filmdragerade tabletter.

5.2. Kulturna baština Lošinja

Kulturna baština Lošinja: Muzeji, crkve i knjižnica

Muzej Apoksiomena u Malom Lošinju

Slučajni zaron turista ronioca 1996. godine, u more pored otočića Vele Orjule u Lošinjskom arhipelagu, rezultirao je otkrićem tajne stare više od 2.000 godina. Svjetlo dana, nakon toliko provedenih godina na gotovo 50 metara dubine, ugledao je kip neprocjenjive vrijednosti - brončani kip mladog atleta iz antičke Grčke. I odmah postao prava arheološka senzacija, ali i kulturna i turistička atrakcija. Naravno, i zasluženio dobio vlastiti muzej u palači Kvarner u samom centru Malog Lošinja, koji je nezaobilazna točka kada posjetite otok Lošinj i nudi poseban doživljaj poput mnogih svjetskih muzeja. Primjerice, na samom vrhu muzeja nalazi se kaleidoskopski vidikovac koji pruža prekrasan pogled na luku Malog Lošinja.

Brončani kip visok 192 centimetra i težak 308 kilograma, koji prikazuje sportaša savršenih tjelesnih proporcija kako strugaljkom čisti tijelo od ulja, znoja i pijeska, stručnjake je impresioniralo svojom cjelovitošću i ljepotom izvedbe. Upravo taj postupak čišćenja tijela na grčkom se jeziku zvao apoxyesis, a skulpture, koje prikazuju taj proces - Apoxyomenos.

Kipu Apoksiomena nedostaju samo lijevi prst, oči i strugaljka - što zapravo minimum s obzirom na to da je više od 2.000 godina proveo na morskom dnu. Njegova restauracija, koja se izvodila isključivo mehanički i bez primjene kemijskih sredstava, trajala je šest godina.

Restauracija i detaljna analiza otkrila je da je u unutrašnjosti Apoksiomena u antičko doba (govorimo o 1. ili 2. stoljeću prije Krista; op.a.) živio sitni glodavac, pretpostavlja se poljski miš. I to u periodu dok kip nije bio izložen već odložen na nekom mjestu. U lijevoj ruci pronađeno je gnijezdo malog miša i još neki organski materijali. Sve je to pomoglo u određivanju starosti skulpture.

A kako je Apoksiomen tako dobro sačuvan?

Naime, kako opisuju u Muzeju Apoksiomena, morski organizmi, školjke, trave i fosili dvije su tisuće godina praktički njegovali skulpturu i osigurali zaštitu od štetnog djelovanja. Apoksiomen je pronađen bio zaglavljn između dvije stijene, što je spriječilo njegovo padanje u još veću dubinu od 45 metara. A i tko zna bi li tada ikada bio i pronađen.

Apoksiomen je sastavljen od najmanje sedam zasebno lijevanih većih dijelova spojenih tekućom broncom, a stručnjaci naglašavaju da je osobito zanimljiva izvedba kose koja je vjerno prikazana mokra od znoja i ulja s bogatim uvojcima.

Kako, odnosno zašto je Apoksiomen završio na dnu mora - ne zna se sa sigurnošću.

Palača Fritzi

U palači Fritzi izložene su dvije najznačajnije zbirke iz Umjetničkih zbirki Maloga Lošinja:

- Zbirka starih majstora Piperata (u Velikoj dvorani na 1. katu)
- Zbirka hrvatskih majstora Andra Vida Mihičića (u dvorani na 3. katu)
- zbirka Dantea Lussina koja obuhvaća fotografsku opremu i snimke Lošinja iz prve polovice 20.stoljeća (na galeriji Velike dvorane)
- Dama iz Čikata

Fotografska zbirka Dantea Lussina

Fotografska zbirka Dantea Lussina obuhvaća 264 predmeta, od fotografske kamere pa do negativa na staklu. Na negativima su uglavnom motivi otoka Lošinja i lošinske panorame. Fotografska oprema pripadala je fotostudiju "Benedikt Lergetporer", a otvorena je oko 1897. na rivi u Malom Lošinju te je joj je glavni posao bila izrada i prodaja razglednica. Fotostudio otvorio je Benedikt Alois Lergetporer, fotograf koji je otvorio prvi fotografski studio u Bledu u Sloveniji, koji je tada bio poznato lječilište i ljetovalište.

Pitate se kako je Lergetporer uopće došao na ideju otvaranja fotografskog studija u Malom Lošinju? Odgovor je zapravo stvar snalaženja. Naime, skijanje tada nije bio masovan sport i zimi za fotografe nije bilo posla pa se Lergetporer odlučio pokušati s novom podružnicom obiteljske radnje upravo u Malom Lošinju, tada poznatome zimovalištu Austro-Ugarske Monarhije.

S obzirom na to da zbirka nosi ime Dantea Lussinia, zanimljivo je da se radi o poštaru iz Rijeke koji je došao raditi u Mali Lošinj. Ondje se, kako to biva u romantičarskim pričama, zaljubio u kći upravo Benedikta Lergetporera s kojom se i oženio.

Nakon Benediktove smrti Dante je dao otkaz u pošti i posveti se nastavku obiteljskog posla i fotografiji. Zahvaljujući njemu, preko stotinu snimaka, većinom panorama i veduta (slika ili

grafika koja detaljno prikazuje dio mjesta; op.a.) Velog i Malog Lošinja, ostalo je zabilježeno na fotorazglednicama koje je izrađivao u vlastitoj nakladi.

Zbirka starih majstora Piperata

Liječnik Giuseppe Piperata, koji je rođen u Malom Lošnju je, kao vrsni poznavatelj umjetnosti, u prvoj polovici 20. stoljeća po antikvarijatima talijanskih gradova kupovao umjetnine i antikne predmete. Kolekciju je čuvao u svojoj vili u Malom Lošnju, koja je srušena zbog proširivanja lošinjskog brodogradilišta, kada se zbirka našla bez svog doma. Dio je ostao unuci, a dio je otkupio Lošinj.

Zbirku starih majstora Piperata čine djela nastala u periodu od 16. do 20. st., a prevladavaju djela talijanskog baroknog i rokoko slikarstva. Kako piše na stranici muzeja, u zbirci se nalaze djela i jednih od istaknutijih imena svjetskog baroka poput Il Guercina i Francesca Solimena.

Dama iz Čikata

Dama iz Čikata, antropomorfna figura, poznata je pod nazivom i kao Velika majka. Pronađena je oko 1975. godine uz sam obalni dio područja Čikat i predstavlja jedinstveni poznati primjerak željeznodobnih kultura na ovom prostoru Jadrana.

Pretpostavlja se da je pronađena prilikom gradnje turističkog kompleksa Villa Diana, uz sami obalni dio uvale Čikat, jedne od najljepših uvala na prostoru otoka Lošinja. Riječ je o keramičkoj figurici, a arheolozi misle da je čikatska dama mogla biti zavjetovana u mjesnoj, ali bogatoj i važnoj ženskoj grobnici.

Veli Lošinj - Muzejsko galerijski prostor Kula

Nekadašnja obrambena kula izgrađena je 1455. godine, na predjelu Kaštel. Danas je, ta nekada važna točka obrane mjesta debelih zidova, malih otvora i ne baš visoka, pretvorena u muzejsko-galerijski prostor.

U prizemlju se nalazi maketa Apoksiomena, i to u položaju u kakvom se nalazio stoljećima nakon pada s uništenog antičkog broda, na dubini od 50-ak metara nedaleko od otoka Vele Orjule.

Na prvom katu je predstavljena prehistorijska i antička priča ovog kraja te podatak koji datira iz 1280. godine, a prema kojem se u tom periodu na područje današnjeg Velog Lošinja doselilo i trajno nastanilo dvanaest hrvatskih obitelji. Oni su na Lošinju prvo osnovali Velo Selo, a zatim i Malo Selo.

Zanimljivo je da su se sela formirala na istočnoj obali otoka jer je ona nepristupačnija i time je pružala nešto veću sigurnost s morske strane svojim žiteljima. Naravno, razvojem pomorstva prednost je dobila zapadna strana otoka.

Središnje mjesto zauzima instalacija s amforama pronađenim u podmorju otoka Ilovika. Stalna postava uključuje i izvorne primjerke starog oružja poput mačeva i različitih bodeža koji se nekada koristili, tu je pregled razvoja naselja i prisjećanje na početak turizma. Naime, prvi pansion u Velom Lošinju sagradio je Josef von Rudy. Nazvao ga je Renata, po kćeri nadvojvode Karla Stephana.

Na drugom katu posjetitelji mogu vidjeti zanimljivu priču o povijesti pomorstva Velog Lošinja koji je bio jedna od najvažnijih luka ovog područja u doba kada su morima plovili prekrasni, veliki jedrenjaci.

Na trećem katu Kule izložene su makete jedrenjaka čiji modeli predstavljaju pregled brodogradnje i pomorstva posljednjih 500 godina na otoku Lošinju, a izradio ih je umirovljeni profesor strojarstva Ferdinand Trenc.

Grad Osor - muzej na otvorenom

Arheološka zbirka Osor je najstarija muzejska institucija na otocima Cresu i Lošinju te jedna od najstarijih arheoloških zbirki u Hrvatskoj. Izložena arheološka građa prati svakodnevni život ljudi na području Osora i njegove bliže okolice od samih začetaka u prapovijesti, preko antike do srednjeg vijeka. Prezentirani su različiti tipove ljudske produkcije, od keramike, stakla, do predmeta od metala, kamene reljefne plastike i skulptura te numizmatike. Bogato povijesno naslijeđe Osora ne čudi, kada se zna da je to grad star čak četiri tisuće

godina. Prije dolaska Rimljana, Cres i Lošinj su nazivani Osorskim otočjem, što dovoljno govori o njegovoj važnosti.

Čitavi grad praktički predstavlja muzej na otvorenom. Središte grada je trg, nekadašnji rimski forum, stjecište (1. točka u kojoj se sastaje više pravaca; op.a.) dviju glavnih ulica po uledu na stare rimske gradov. Na trgu se nalaze i dva najvažnija zdanja: gradska vijećnica, katedrala Marijina Uznesenja i biskupski dvor. Arheološka zbirka grada smještena je u gradskoj vijećnici starijoj od petsto godina.

Portret Oktavijana

Jedna od tri carske portretne glave koje se čuvaju u Arheološkoj zbirci Osor prikazuje Oktavijana, prvog rimskog cara. Nastao je nakon čuvene pomorske bitke kod Akcija 31. g. pr. Kr., kada je Oktavijan pobijedio Marka Antonija i Kleopatra.

Ovaj je portret jedan od svega par sačuvanih Oktavijanovih portreta na kojima mu je glava pokrivena velom. Smatra se najranijim prikazom jednog rimskog vladara i jednom od najranijih rimskih skulptura uopće do sada pronađenih na istočnoj obali Jadrana.

Osorski “Credo”

Osorski „Credo“ potječe iz prijelaza 5. u 6. stoljeće, a od nekadašnje kamene ploče, koja je u prvoj osorskoj katedrali sv. Marije služila kao podsjetnik katekumenima, ostala su dva ulomka. Unatoč njihovom skromnom izgledu, od velike su važnosti za povijest ranog kršćanstva.

Credo je u prvim kršćanskim zajednicama u Rimu predstavljao sažeti tekst koji su pripravnici za krštenje, tj. katekumeni, učili napamet i prvi put javno kazivali uoči samog krštenja. Sve do kraja 5. st. tekst se nije smio zapisivati jer je smatran strogom vjerskom tajnom, pojašnjeno je na stranicama muzeja.

Zbirka rimskog republikanskog novca

Zbirka rimskog republikanskog novca ima neobičnu priču vezano za trenutke njezinog otkrivanja. Naime, čak je dva puta pronađena, jednom 1899. godine, a drugi put 1971. Prvi put ju je 1899. godine slučajno otkrio jedan stari osorski zemljoradnik kada je u iskopanoj metalnoj posudi s poklopcem pronašao oko 500 rimskih srebrnjaka. Većinu je zadržao za sebe, a par komada podijelio je prijateljima. Ipak, spašeno je nešto više od 450

novčića, a u osorsku je zbirku ušlo njih 212 najzanimljivijih i najvrjednijih. Ostale je vlasnik rasprodao. Pretpostavlja se da su rimski novčići bili zakopani najvjerojatnije u burno vrijeme rimskih ratnih osvajanja ovih područja u 1. st. pr. Kr.

U vrijeme Drugog svjetskog rata Osorani su ponovo sakrili svoje blago na sigurno, a zbirka se smatrala izgubljenom sve dok osorski župnik nije primio pismo iz Italije u kojem je otkriveno mjesto skrovišta. Time je osorsko blago ponovo postalo dijelom Arheološke zbirke Osor, pojašnjavaju u Muzeju ovaj zanimljivi splet događaja.

Zvezdarnica s najjačim teleskopom

Šetajući ulicama Malog Lošinja naići ćete na onu Spiridona Gopčevića - on je 1893. godine osnovao zvezdarnicu Manora u Malom Lošinj u tada najjačim teleskopom u Jugoistočnoj Europi.

Spiridon Gopčević alias Leo Brenner izdavao je i časopis Astronomische Rundschau koji je izlazio sve do prestanka rada zvezdarnice 1908. Godine Za svoj rad i doprinos znanosti Spiridon Gopčević dobio je pod pseudonimom jedan krater na tamnoj strani Mjeseca.

Bogata povijest lošinjskog knjižničarstva

Narodna čitaonica u Malom Lošinj osniva se još 30. listopada 1887. godine. Realizacija je to tadašnjih mjesnih uglednika, predvođenih Šimom Kvirinom Kozulićem koji je imenovan predsjednikom Čitaonice.

Desetak godina nakon osnivanja, zahvaljujući umirovljenom mornarskom časniku Ivanu Lovriću, osniva se Zabavno-čitalačko društvo "Zora". Naime, do tada je knjižnicu posjećivala samo lošinjska inteligencija, a nakon osnivanja društva "Zora" knjižnica postaje i mjesto donošenja svih odluka važnih za nacionalni i kulturni napredak Lošinja.

U Malom Lošinj se potom 1904. godine osnovala Pučka knjižnica, i to zahvaljujući ponajviše učitelju Josipu Kraljiću. Knjižnica je već tada imala više od 1.000 knjiga, a postepeno su se otvarale čitaonice i u Nerezinama, i Čunskom, te na otoku Unije.

Zanimljivo je da je čak dvadeset godina prije Čitaonice u Malom Lošinj, Veli Lošinj imao svoju Čitaonicu. Osnovana je 1867. godine kada joj je novčanu potporu dao i tadašnji đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer.

Knjižnica i čitaonica Mali Lošinj je svojedobno imala i prvi televizor u mjestu pa je postala i omiljeno okupljalište mještana.

Crkve i kapelice na Lošinju

Lijepo župne crkve, crkvice i kapelice podsjećaju na dugu povijest kršćanstva na području Lošinja. Neke su nažalost postale ruševine, no većina je u dobrom stanju i s nerijetko spektakularnim pogledom na okolnu prirodu otoka.

Mali Lošinj - Crkva Navještenja Blažene Djevice Marije - Anuncijata

Na najisturenijem rtu uvale Čikat, na rtu Anuncijata, nalazi se zavjetna crkvice Navještenja Blažene Djevice Marije. Ova crkva, sagrađena 1858. godine uz još stariju i manju crkvicu, jedno je od najvažnijih mjesta Lošinja.

Naime, na tom su rtu lošinjske, majke, žene i kćeri ispraćale i dočekivale brodove. Mjesto je to, kako lokalno stanovništvo kaže: strepnji, uzdaha i suza. Naime, svaki lošinjski brod, kada bi isplovio iz luke, pristao bi pored crkve Navještenja Blažene Djevice Marije, posada bi se iskrcala i u crkvi zajedno izmolila krunicu. Nakon toga bi uslijedio rastanak i nada u ponovni susret.

Poznavajući ovaj nekadašnji običaj, ne iznenađuje što unutrašnjost zidova ove crkve krasi slike lošinjskih jedrenjaka iz 19. stoljeća, kao zavjeti pomoraca i njihovih obitelji nakon preživjelih opasnosti i sretnih povrata kući.

Nerezine - crkva Svete Marije Magdalene

Povijesna zaštitnica Nerezinaca upravo je Sveta Marija Magdalena. Ovo staro lošinjsko naselje prvu je crkvu imalo još u 12. stoljeću. Povećanjem broja stanovnika i širenjem naselja u nerezinskom polju, 1534. godine izgrađena je nova crkva, čija je zaštitnica naravno i ovog puta Sveta Marija Magdalena. U 19. stoljeću ta je crkva počela gubiti na važnosti kada je izgrađena nova, posvećena Gospi od zdravlja.

Veliki broj Nerezinaca iselio je s Lošinja nakon Drugog svjetskog rata, a dosta ih je u Veneciji i New Yorku gdje su zadržali tradiciju proslave Gospe od zdravlja u studenom, a Sveta Marija Magdalena slavi se 22. srpnja svake godine u Nerezinama. Tada se pale tradicionalni krijesovi, okupi se veliki broj starih i mladih, preskače se vatra i održava tradicija ovog starog lošinjskog mjesta.

Veli Lošinj - crkva svetog Antuna Pustinjaka, mjesni zaštitnik, iz kraja 18.st. U župnoj crkvi nalazi se oltar sv. Ivana Krstitelja iz 17. St. te kip Bogorodice od Svetog Ružarija. Crkva Svetog Antuna Pustinjaka, osim što je lijepi vjerski prostor, predstavlja i umjetnički biser. Naime, ova župna crkva skriva umjetnine većinom venecijanskog podrijetla za koje je najzaslužniji kapetan Gasparo Craglietto, kao i za postojeće oltare te se kopija njegovog portreta nalazi u sakristiji. Na podu crkve nalaze se grobovi svećenika i plemićkih obitelji, te zajednički grobovi velološinjskih župljana, koji su se tu ukopavali do početka 19. stoljeća. Ako posjetite župnu crkvu vidjet ćete jedan zanimljiv detalj na zadnjem desnom prozoru. Naime, kod preuređenja crkve nadgrobna ploča jedne pomorske obitelji ugrađena je kao klupčica upravo na tom mjestu.

5.2.1. Kulturna baština Lošinja – översättning

Lošinjs kulturarv: Museer, kyrkor och biblioteket

Apoxyomenos-museet i Mali Lošinj

År 1996 upptäckte en turistrykare av en slump en mer än 2 000 år gammal hemlighet i havet nära ön Vela Orjula i Lošinjs skärgård. En ovärderlig skulptur – bronskulpturen av en ung idrottare från antikens Grekland – fick, efter att ha tillbringat så många år på nästan 50 meters djup, se dagens ljus. Och den blev omedelbart en stor arkeologisk sensation, men också en kulturell sevärdhet och turistattraktion. Naturligtvis fick den välförtjänt sitt eget museum i Kvarnerpalatset i centrum av Mali Lošinj. Museet är ett viktigt stopp när du besöker ön Lošinj och erbjuder en speciell upplevelse, som många museer i världen. Till exempel finns en kalejdoskopisk utsiktsplats högst upp i museet, vilken erbjuder en underbar utsikt över Mali Lošinjs hamn.

Den 192 centimeter långa och 308 kilo tunga bronskulpturen, som föreställer en idrottare med perfekta kroppsproportioner som rengör kroppen från olja, svett och sand med en skrapa, imponerade experter med sin fulländade skulpturella skönhet. Just denna process att rengöra kroppen kallades apoxyesis på grekiska, och skulpturerna som avbildar denna process - Apoxyomene.

Apoxyomenos-skulpturen saknar bara vänster finger, ögon och skrapan – vilket egentligen är en minimal förlust med tanke på att den har tillbringat mer än 2 000 år på havsbotten. Dess restaurering, som utfördes uteslutande mekaniskt och utan användning av kemiska medel, varade i sex år.

Restaureringsarbetet och en detaljerad analys avslöjade att en liten gnagare, förmodligen en brandmus, levde i Apoxyomenos i antiken (vi talar om det första eller andra århundradet före Kristus). Och det var under den period då skulpturen inte var utställd utan förvarades någonstans. Ett litet musbo och några andra organiska material hittades i den vänstra handen. Allt detta hjälpte till att fastställa skulpturens ålder.

Och hur kunde Apoxyomenos bevaras så väl?

Enligt beskrivningen i Apoxyomenos-museet har marina organismer, snäckor, gräs och fossil praktiskt taget vårdat skulpturen i tvåtusen år och säkerställt skydd mot skadlig påverkan. Apoxyomenos hittades fastklämd mellan två stenar, vilket förhindrade den från att falla ner ytterligare 45 meter, till 95 meters djup. Och vem vet om den någonsin skulle ha hittats då.

Apoxyomenos är sammansatt av minst sju separata och gjutna delar, sammanfogade med flytande brons, och experter betonar att hårets särskilt intressanta utförande troget avbildats vått av svett och olja, med rika lockar.

Hur eller varför Apoxyomenos hamnade på havets botten går inte att säga med säkerhet.

Fritzi-palatset

De två viktigaste samlingarna från Mali Lošinj's konstsamlingar ställs ut i Fritzi-palatset:

- Piperatas samling av gamla mästare (i Stora salen på 1:a våningen)
- Samling av kroatiska mästare Andro Vid Mihičić (i salen på 3:e våningen)
- Dante Lussin's samling, som innehåller fotografisk utrustning och fotografier av Lošinj från första hälften av 1900-talet (i galleriet i Stora salen)
- Damen från Čikat

Fotografisk samling av Dante Lussin

Dante Lussins fotografiska samling innehåller 264 föremål, från fotokamera till glasnegativ. Negativen innehåller främst motiv av ön Lošinj och Lošinj-panoramafotografier.

Fotoutrustningen tillhörde fotostudion "Benedikt Lergetporer" som öppnades omkring 1897 vid vattnet i Mali Lošinj, och dess huvudsakliga verksamhet var produktion och försäljning av vykort. Fotostudion öppnades av Benedikt Alois Lergetporer, en fotograf som öppnade den första fotostudion i Bled, Slovenien, som då var en berömd kur- och badort.

Undrar du hur Lergetporer kom på idén att öppna en fotostudio i Mali Lošinj? Svaret är egentligen en fråga om ekonomisk överlevnad. Skidåkning var nämligen ingen stor sport på den tiden och det fanns inget jobb för fotografer på vintern, så Lergetporer bestämde sig för att försöka göra något åt det genom att öppna en ny filial av familjeföretaget i Mali Lošinj, som då var en berömd vinterort i Österrike-Ungern.

Med tanke på att samlingen bär Dante Lussins namn är det intressant att han var en brevbärare från Rijeka som kom för att arbeta i Mali Lošinj. Där blev han, såsom i romantiska berättelser, förälskad i Benedikt Lergetporers dotter, som han gifte sig med.

Efter Benedikts död slutade Dante sitt jobb på postkontoret och ägnade sig åt att fortsätta familjeföretaget och fotograferingen. Tack vare honom kunde över hundra bilder, främst panoramabilder och så kallade vedutas (bilder eller grafik som visar en del av platsen i detalj) av Veli och Mali Lošinj, förevigas på vykort som han producerade i sin egna upplaga.

Piperatas samling av gamla mästare

Läkaren Giuseppe Piperata var en utmärkt konstkännare som föddes i Mali Lošinj. Han köpte under första hälften av 1900-talet konstverk och antikviteter i antikvitetsaffärer i italienska städer. Han förvarade samlingen i sin villa i Mali Lošinj, men när villan revs på grund av utbyggnaden av varvet i Lošinj, blev samlingen utan hem. En del lämnades till barnbarnen och en del köptes av Lošinj.

Piperatas samling av gamla mästare består av verk som skapades under perioden från 1500-till 1900-talet, och domineras av italienska barock- och rokokomålningar. Enligt museets hemsida innehåller samlingen också verk av några av de mest framstående namnen inom världens barockkonst, såsom Il Guercino och Francesco Solimena.

Damen från Čikat

Damen från Čikat , en antropomorf staty, är också känd som Den stora modern. Den hittades omkring 1975 längs kustdelen av Čikat-området och representerar ett unikt känt exempel på järnålderskulpturer i denna del av Adriatiska havet.

Man antar att den hittades under byggnationen av turistkomplexet Villa Diana, intill kustdelen av Čikat-viken, en av de vackraste vikarna på ön Lošinj.

Det är en keramikstaty, och arkeologerna tror att Čikat-damen kan ha blivit placerad i en lokal men rik och viktig kvinnograv.

Veli Lošinj - Museum Kula

Det tidigare försvarstornet byggdes 1455 i Kaštel-området. Idag har denna, en gång så viktiga försvarspunkt med tjocka murar, små gluggar och inte särskilt hög, förvandlats till ett utrymme för museum och galleri.

På bottenvåningen finns en modell av Apoxyomenos, i den position den befann sig i under århundraden efter att ha fallit från det förstörda antika skeppet, på ett djup av cirka 50 meter inte långt från ön Vela Orjula.

På första våningen presenteras den förhistoriska och antika historien om detta område, samt berättelser som går tillbaka till år 1280, enligt vilken tolv kroatiska familjer flyttade till och bosatte sig permanent i området där dagens Veli Lošinj ligger. De grundade först Velo Selo på Lošinj och sedan Malo Selo.

Det är intressant att byarna bildades på öns östra kust eftersom den är mer otillgänglig från landet och därmed gav invånarna lite mer säkerhet från havet. När sjöfarten utvecklades fick naturligtvis den västra sidan av ön prioritet för utvecklingen.

Den centrala delen av byggnaden upptas av en installation med amforor som hittats på havsbotten utanför ön Ilovika. Den permanenta utställningen innehåller också original av gamla vapen, som svärd och olika dolkar. Där finns även en översikt över bosättingens utveckling och ett minne av början av turismens utveckling. Det första pensionatet i Veli Lošinj byggdes av Josef von Rudy. Han döpte det till Renata, efter ärkehertig Karl Stephan av Österrikes dotter.

På andra våningen kan besökare ta del av den intressanta sjöfartshistorien i Veli Lošinj, som var en av de viktigaste hamnarna i detta område under en tid då vackra, stora segelfartyg seglade på haven.

På tornets tredje våning ställs modeller av segelfartyg ut, vilka ger en översikt över skeppsbyggnad och sjöfart under de senaste 500 åren på ön Lošinj och som gjordes av den pensionerade professorn i maskinteknik, Ferdinand Trenc.

Staden Osor – friluftsmuseum

Den arkeologiska samlingen Osor är den äldsta museiinstitutionen på öarna Cres och Lošinj och en av de äldsta arkeologiska samlingarna i Kroatien. Det arkeologiska materialet som visas följer det dagliga livet hos människor i Osor-trakten, från förhistorien, genom antiken och fram till medeltiden. Olika typer av mänskligt hantverk presenteras, från keramik och glas till föremål gjorda av metall, stenreliefer och skulpturer samt prägning av mynt.

Osors rika historiska arv är inte förvånande, när man vet att det är en stad som är så gammal som fyra tusen år. Innan romarna ankom kallades Cres och Lošinj för Osor-öarna, vilket talar mycket om dess betydelse.

Hela staden är praktiskt taget ett friluftsmuseum. Stadens centrum är torget, det tidigare romerska forumet, samlingspunkten (den första punkt där flera riktningar möts) för de två huvudgatorna som leder till den gamla romerska staden. Torget hyser också de två viktigaste byggnaderna i staden: rådhuset, Jungfru Marie himmelfärds katedral och biskopsalatset. Stadens arkeologiska samling finns i rådhuset, vilket är mer än femhundra år gammalt.

Porträtt av Octavianus

Ett av de tre kejsarliga porträtthuvudena som bevarats i Osors arkeologiska samling föreställer Octavianus, den förste kejsaren av Romerska kejsardömet. Det skapades efter det berömda sjöslaget vid Actium 31 f.Kr. då Octavianus besegrade Marcus Antonius och Kleopatra.

Detta porträtt är ett av endast ett fåtal bevarade porträtt av Octavianus där hans huvud är klädd i slöja. Det anses vara den tidigaste avbildningen av en romersk härskare och en av de tidigaste romerska skulpturerna som någonsin hittats på Adriatiska havets östkust.

Osorsk "Credo"

Osorsk "Credo" härstammar från sekelskiftet mellan 500-talet och 600-talet. Två fragment återstår från den tidigare stentavlan, som fungerade som en påminnelse för katekumenerna (de som ville döpas) i den ursprungliga Osors Heliga Maria-katedralen. Trots sitt blygsamma utseende är fragmenten av stor betydelse för den tidiga kristendomens historia.

I de första kristna samfundet i Rom representerade Credo en komprimerad text som de som skulle döpas, dvs. katekumenerna, lärde sig utantill och uttalade offentligt för första gången på kvällen innan själva dopet. Fram till slutet av 400-talet fick texten inte skrivas ned eftersom den ansågs vara en strikt religiös hemlighet, enligt museets webbplats.

Samlingen av romerska republikanska mynt

Samlingen av romerska republikanska mynt har en ovanlig historia när det gäller tidpunkten för dess upptäckt. Den hittades nämligen två gånger, först 1899 och sedan 1971. Den upptäcktes för första gången 1899 av en gammal bonde från Osor, då han hittade cirka 500 romerska silvermynt i en nedgrävd metallbehållare med lock. Han behöll det mesta för sig själv och gav några mynt till sina vänner. Lite fler än 450 mynt räddades dock, och 212 av de mest intressanta och värdefulla ingick i samlingen. Resten såldes av ägaren. Det antas att de romerska mynten troligen begravdes under den romerska erövringstiden i området på 1000-talet f.Kr.

Under andra världskriget satte Osoranborna sin skatt i säkerhet, och samlingen ansågs förlorad tills Osorans pastor fick ett brev från Italien där gömstället avslöjades. Därmed blev skatten från Osor återigen en del av Osors arkeologiska samling, förklaras på museets webbsidan denna intressanta händelse.

Observatorium med det starkaste teleskopet

När du går genom gatorna i Mali Lošinj kommer du att stöta på Spiridon Gopčević. Han grundade observatoriet Manora i Mali Lošinj 1893 med det kraftfullaste teleskopet i sydöstra Europa vid den tiden.

Spiridon Gopčević, alias Leo Brenner, gav också ut tidskriften *Astronomische Rundschau*, som gavs ut fram tills observatoriet upphörde med sin verksamhet 1908. För Spiridon

Gopčevićs arbete och bidrag till vetenskapen en krater på den mörka sidan av månen nämndes efter hans pseudonymen.

Lošinjs rika historia av biblioteksverksamhet

Det nationella biblioteket i Mali Lošinj grundades den 30 oktober 1887. Det var lokala dignitärer på den tiden som förverkligade detta, under ledning av Šime Kvirin Kozulić, som utsågs till ordförande för lärummet.

Ungefär tio år efter grundandet, tack vare den pensionerade sjöofficeren Ivan Lovrić, grundades nöjes- och läsföreningen "Zora". Fram till dess hade biblioteket nämligen bara besökts av Lošinjs intelligensaristokrati, och efter upprättandet av sällskapet "Zora" blev biblioteket platsen där alla beslut, som var viktiga för Lošinjs nationella och kulturella framsteg, fattades.

År 1904 grundades Folkbiblioteket i Mali Lošinj, främst tack vare läraren Josip Kraljić. Biblioteket hade redan mer än 1 000 böcker, och läsrum öppnades gradvis i Nerezine, Čunski och på ön Unije.

Det kan vara av intresse att Veli Lošinj hade ett eget läsrum redan tjugo år före Mali Lošinj. Det grundades 1867, när den dåvarande Đakovos biskop, Josip Juraj Strossmayer, gav det ekonomiskt stöd.

Mali Lošinjs bibliotek och läsrum hade en gång den första tv-apparaten i staden, så det blev en favoritmötesplats för lokalbefolkningen.

Kyrkor och kapell på Lošinj

Vackra församlingskyrkor, små kyrkor och kapell påminner om kristendomens långa historia i Lošinjs område. Tyvärr har en del av dem förfallit till ruiner, men de flesta är i gott skick och har ofta en spektakulär utsikt över den omgivande naturen på ön.

Mali Lošinj – Jungfru Marie bebådelsekyrkan – Anuncijata

På den mest framträdande udden i Čikat-viken, på udden Anuncijata, finns en votivkyrka byggd som ett tecken för tacksägelse till Jungfru Marie bebådelse. Denna kyrka, som byggdes 1858 bredvid en ännu äldre och mindre kyrka, är en av de viktigaste platserna på Lošinj.

Det var nämligen på den udden som Lošinjs mödrar, fruar och döttrar följde och tog emot skeppen. Det är en plats, som lokalbefolkningen säger: av farhågor, suckar och tårar. Varje fartyg från Lošinj skulle nämligen, när det lämnade hamnen, lägga till bredvid Jungfru Marie bebådelsekyrka, besättningen skulle gå i land och be böner tillsammans i kyrkan.

Därefter tog man farväl och hoppades på att få träffas igen.

Med tanke på denna tidigare sed är det inte förvånande att kyrkans väggar är dekorerade med målningar av Lošinjs segelfartyg från 1800-talet, som löften av sjömännen och deras familjer efter att de har överlevt faror och lyckligt återvänt hem.

Nerezine – S:ta Maria Magdalena kyrka

Heliga Maria Magdalena är Nerezinebornas historiska beskyddarinna. Denna gamla bosättning i Lošinj hade sin första kyrka på 1100-talet. På grund av det ökade antalet invånare och utvidgningen av bosättningar på Nerezine-fältet byggdes en ny kyrka 1534, vars skyddshelgon naturligtvis är den heliga Maria Magdalena. På 1800-talet började den kyrkan förlora sin betydelse när en ny kyrka, till Vår Fru av hälsan, byggdes.

Ett stort antal människor från Nerezine emigrerade från Lošinj efter andra världskriget, och det finns en hel del av dem i Venedig och New York, där de har behållit traditionen att fira Vår Fru av hälsan i november, och i Nerezine firas Heliga Maria Magdalena den 22 juli varje år. Sedan tänder man traditionella brador, ett stort antal gamla och unga människor samlas, hoppar över elden och upprätthåller traditionen från denna gamla plats i Lošinj.

Veli Lošinj – Sankt Antonius Eremitens kyrka, från slutet av 1700-talet. Den helige Antonius Eremiten är ortens skyddshelgon. I församlingskyrkan finns ett altare av Johannes Döparen från 1600-talet och en staty av Vår Fru av Rosenkransen.

Sankt Antonius Eremitens kyrka är inte bara ett vackert religiöst utrymme utan även en konstnärlig pärla. Denna församlingskyrka döljer nämligen konstverk, främst av venetianskt ursprung, som kapten Gasparo Craglietto är den mest ansvarige för, liksom för de befintliga altarna, och en kopia av hans porträtt finns i sakristian. På kyrkans golv finns prästers och adelsfamiljers gravar, liksom de gemensamma gravarna för Veli Lošinjs församlingsmedlemmar, som begravdes där fram till början av 1800-talet.

Om du besöker församlingskyrkan kommer du att se en intressant fragment på det bakre högra fönstret. Vid renoveringen av kyrkan sattes nämligen en sjömansfamiljs gravsten upp som en fönsterbänk på just den platsen.

5.3. Tvoj dovijeka

42. (strojopis)

Nanchang 26. siječnja 1936.

Draga moja Desanka,

kako sam ti bio javio nalazim se na putu pred odlazak iz Kine; bila mi je vruća želja, da pred odlazak vidim one krajeve i ustanove, koje su osnovane prema mojim predlozima; u toj želji ima nešto čisto ljudskoga i ti ju sigurno vrlo dobro razumiješ i odobravaš; samo se po sebi razumije da bih se najradije u svakoj prilici najprije sa tobom savjetovao, ali smo tako udaljeni a događaji se razvijaju brzo i iznenadno, da nemamo ni vremena da se onako sporazumijemo kako bismo htjeli.

Meni izgleda da neću više vidjeti ove krajeve, kada ih ovoga puta budem ostavio; u svakom poslu, kojem sam se bio posvetio, ostavio sam mnogo svojega srca, pa nije čudo, što želim da sve vidim pred odlazak; ali još je jedan razlog, koji me je na tu odluku doveo a taj se sastoji u tome da sam htio upoznati prilike, koje vladaju među seljaštvom, radi kojega su ustanove bile i osnovane; tako se već nedjelju dana nalazim putujući po selima sa mojim sekretarom Wintom, koji mi jako mnogo pomaže pri sakupljanju potrebnih podataka; dosada sam sabrao tako dragocijenog materijala naročito u krajevima, koji su godinama bili zaposjednuti po komunistima, da će to biti od velike koristi i originalnosti za jednu publikaciju koju spremam na engleskom jeziku; biće svakako dobro da tu publikaciju izdam, jer bih želio da i za širu publiku ostane traga mojeg djelovanja u ovim stranama. Vjerujem da odobravaš ovu moju namisao i biću jako sretan ako mi kažeš, kako o tome misliš. Pod kraj ožujka ću biti u Nankingu, gdje ću ostati samo dva dana i odmah otputovati; Rajchman mi predlaže da putujem preko Amerike i poslije da idem u Rusiju.

Kako vidiš, moja draga, vrijeme ide vrlo brzo, i ja ću uskoro da budem u Evropi i nadam se da ćemo se sastati negdje; imali bismo vrlo mnogo da razgovaramo i odlučujemo o našoj budućnosti i ja polažem veliku važnost na taj sastanak.

Bio sam jako žalostan što me se djeca o Božiću i Novoj Godini nijesu sjetila; isto mi se nejavlja ništa o njihovom školskom uspjehu. Jesi li dobila moje ruže o Božiću?

Jesi li primila mali dar za Božić?

Nemoj me zaboraviti i molim te da mi pišeš odmah pismo pred moj odlazak; ono treba da bude predano tako da stigne u Nanking pod kraj ožujka. Kasnije adrese ću ti javiti. Nemoj da zaboraviš pisati što bih trebao danabavim; neznam da li sam ti javio, da sam nabavio one male kovčege od kamforovoga drveta i drugih vrlo lijepih stvari, tako da ćeš se sigurno veseliti. Molim te da mi svakako javiš i tvoje želje; da ih ispunim biće samo sreća i radost za mene; zdravstveno se bolje osjećam i vjerujem da ću sasvim ozdraviti kada se budemo sastali; Vuk mi predlaže da idem do Jagića u Beč; mislim da ću tako i postupiti.

Uvijek na tebe misli i žalosti se što od tebe nema pisma.

Tvoj zauvijek

A

43. (strojopis)

Nanchang 31. siječnja 1936.

Draga moja Desanka,

evo juče sam primio tvoje drago pismo od 2. ovoga mjeseca, kada sam se na veče vratio sa prethodnog putovanja po selima ove pokrajine; koliko sam se obradovao vijestima od tebe i vijestima o djeci u toliko sam se zabrinuo kada sam iz pisma saznao kako se nesretno završila tvoja ovogodišnja skijaška sezona; ali po tome da se vraćaš kući mislim da će sve proći bez naročitih posljedica; jedva čekam da mi javiš kako je sa nogom.

Pismo koje mi navodiš da ste zajedno pisali o Božiću nijesam primio; ali se nadam da ću ga primiti ovih dana, jer ona putuju često raznim putevima.

Nasmijao sam se kada sam pročitao tvoje ukore radi financijske situacije kod kuće; ali si me opet osudila a da me nijesi saslušala; nitko meni nejavlja kako stoji sa novcem a kako ja mogu da znadem bez izvještaja; ali da vidiš da nijesam takov, kako ti misliš, moram ti se pohvaliti, da sam još pred tri nedjelje pisao banki da od sada redovno svaki mjesec šalje 5.000 Dinara; mislim da će ta svota zajedno sa penzijom biti dovoljna; ispravno je da se te stvari dovedu u red; samo se po sebi razumije, da ću uvijek poslati koliko treba za izvanredne rashode, samo meni treba javiti; eto vidiš da si me nepravedno osudila; neželim da stavljam veće sume na raspoloženje, jer je već iz taktičkih razloga ispravno da djeca znaju da je sve ograničeno.

Ovdje sam imao neobično zanimljive dane; imao sam prilike da obidjem mnoga sela i da neko vrijeme provedem i u krajevima koji su nekada bili organizovani od komunista, koji su se povukli pred godinu dana; tu sam vidio kako su oni radili a seljaka; snimio sam vanrednih kinematografskih snimki sa natpisima koji su još ostali; dobio sam i nekoliko primjeraka njihovog novca; dukčije sam bio u glavnom zadovoljan sa radom ustanova, koje su osnovane u selima po mojim predlozima; nažalost Kinezi ostaju uvijek na površini i neidu u dubine; moj izvještaj o opažanjima u selima spadaće mislim medju najinteresantnije. Svakako da ćeš ga ti dobiti kao i sve dosada; samo ti meni nejavljaš da li ih ti dobivaš?

Za dan dva putujen u Hunan i odatle preko Hankova u Sečvan i Sjeverozapad da se vratim u Nanking i krenem kući; samo mi izgleda da ću po Rajchmanovom savjetu putovati preko Amerike i odatle u Rusiju; u tom slučaju bismo se trebali naći na putu; mislim da bi se to dalo lako udesiti; svakako ću ti sve javiti na vrijeme. Ti sebi nemožeš da pretstaviš koliko se radujem skorom vidjenju. Teško mi je to i dočekati.

Sa zdravljem je bolje; ekstrasistole su mnogo rjedje i nijesu više tako neugodne. Mislim da će sve biti dobro, pogotovo kada se sredim kod kuće; duševni mir mi je potreban i dosta vremena da sve ovo probavim što sam vidio zadnjih godina. U tome pogledu imam mislim dobar program, koji ću ti saopćiti uskoro.

Uvijek na tebe misli i jednako te voli tvoj zauvijek

A

45. (rukom pisano)

Chengtu, 19. II. 36.

Moja najmilija,

jako, jako sam ti zahvalan za tvoje čestito pismo od 22. prošlog mjeseca. Primio sam ga ovdje daleko na zapadu kineskom, kamo sam došao prema programu, koji sam ti priopćio. Tvoje pismo i tvoje pošteno osjećanje unijelo je toliko mira i sreće u moju dušu, koja je bila uznemirena zadnjih nedjelja više nego obično. Hvala ti od srca na svemu. Pisao sam ti zašto sam krenuo u ove krajeve pred moj polazak kući. Ti me, draga, sa pravom pitaš, kada ću da krenem kući. Kada bi to samo od mene ovisilo, ja bih odmah krenuo, jer me srce jako vuče kući, djeci i tebi, tebi i djeci. Ali ti ćeš razumjeti, da je naša situacija ovdje jako teška i da iz

obzira spram onih, koje ovdje pretstavljam moram da moje lične želje zapostavim općim interesima, a naročito položaju Rajchmanovom. Odlučio sam da krenem preko Amerike 24. ožujka. Nadam se, da ćemo se na proljeće naći negdje u Evropi. Tako danas stvari stoje. Tebi je sigurno poznato, da je tvoj šef imao da dodje u to vrijeme amo, ali po jednoj povjerljivoj depeši iz Ženevi izgleda mi da su nastale neke poteškoće u samom Društvu Naroda u tome pogledu i sada od mene traže, da nekako olakšam te stvari i radi toga ću možebiti biti primoram da prekinem ovaj put i da odletim u Šangaj i raspravim sa Kineskim ljudima te stvari. Tako se uvijek događa, kada se u Ženevi i Zagrebu misle, da bolje poznaju ovdašnje prilike od mene. Molim te ovo zadrži samo za sebe, jer su stvari barem zvanično sasvim povjerljive.

Kako, draga, vidiš, ja sam uvijek na nekim mukama. Zato moram da budem oprezan i da svoju dužnost do kraja izvršim vjeran zadaći, koja mi je povjerena. Bilo bi mi naravno mnogo lakše, kada bi moja zadaća bila čisto tehničke prirode, ali ona nažalost nije. Kako bilo da bilo ti možeš biti sigurna, da ću biti na ispravnom putu. Samo se po sebi razumije, da i ovdje, samo 100 milja udaljen od komunističkih trupa i rata, imam neobično poučne dane. Za koji dan ću ti, draga, iz Siana, kamo letim za 6 dana, poslati dnevnik, koji ćeš sa napetošću da čitaš. Do toga vremena ljubiću te u mislima.

Tvoj zauvijek A.

5.3.1. Tvoj dovijeka – översättning

42. (maskinskrivning)

Nanchang den 26 januari 1936

Min kära Desanka,

som jag sa till dig är jag på väg att lämna Kina; jag hade haft en brinnande önskan att se de regioner och institutioner som grundades enligt mina förslag innan jag reser härifrån. Det finns något rent mänskligt i denna önskan och du förstår och godkänner det. Det säger sig självt att jag skulle föredra att alltid rådgöra med dig först, men vi är så långt ifrån varandra och händelserna utvecklas så snabbt och plötsligt att vi inte ens har tid att komma överens på det sätt vi önskar.

Det verkar som om jag inte kommer att se dessa regioner igen, efter att jag lämnar dem denna gång. I varje jobb som jag ägnar mig åt lämnar jag en stor del av mitt hjärta, så det är inte konstigt att jag vill se allt innan jag åker. Men det finns ett annat skäl till beslutet att lämna Kina, och det består i det faktum att jag ville veta vilka omständigheter som råder bland bönderna, för vilkas skull institutionerna grundades. Så i en vecka har jag nu rest runt i byarna med min sekreterare Wint, som hjälper mig mycket med att samla in nödvändiga uppgifter; hittills har jag samlat så värdefullt material, särskilt i de regioner som ockuperats av kommunisterna i årtal, att det kommer att vara till stor nytta och medföra en originalitet till en publikation som jag förbereder på engelska. Det kommer säkert att bli bra att publicera den, för jag skulle vilja efterlämna ett spår av min verksamhet i dessa regioner för en bredare publik. Jag tror att du godkänner denna idé och jag skulle bli väldigt glad om du berättar vad du tycker om den. Mot slutet av mars kommer jag att vara i Nanking, där jag bara kommer att stanna i två dagar och sedan genast ge mig av vidare. Rajchman föreslår att jag reser via Amerika och sedan till Ryssland.

Som du ser, min kära, går tiden mycket fort, och jag kommer snart att vara i Europa och jag hoppas att vi kommer att träffas någonstans; vi skulle ha mycket att diskutera och besluta om vår framtid och jag fäster stor vikt vid det mötet.

Jag blev väldigt ledsen över att barnen inte kom ihåg mig på jul och nyår; jag hör inte heller något om deras skolframgångar. Fick du mina rosor?

Fick du en liten julklapp?

Glöm mig inte och skriv ett brev till mig omedelbart innan jag åker; det bör levereras så att det kommer till Nanking i slutet av mars. Jag skall meddela dig de kommande adresserna. Glöm inte att skriva vad jag skall köpa. Jag vet inte om jag berättade att jag skaffade de där små koffertarna av kamferträ och andra mycket fina saker, så du kommer säkert att bli glad. Låt mig också veta dina önskemål; att uppfylla dem kommer bara att vara lycka och glädje för mig. Jag mår bättre hälsomässigt och jag tror att jag kommer att vara helt återställd när vi träffas. Vuk föreslår att jag skall åka till Jagić i Wien, så jag tror att jag kommer att göra det.

Tänker alltid på dig och är ledsen över att inte ha emottagit något brev från dig.

Din för evigt

A

43. (maskinskrivning)

Nanchang den 31 januari 1936

Min kära Desanka,

igår mottog jag ditt kära brev av den 2:e denna månad, när jag på kvällen återvände från min tidigare resa till byarna i denna provins. Lika mycket som jag var glad över nyheterna från dig och nyheterna om barnen, blev jag så orolig när jag av brevet fick veta hur olyckligt din skidsäsong slutade detta år. Men genom det faktum att du återvänder hem tror jag att det kommer att läka utan särskilda konsekvenser. Jag kan inte vänta på att du låter mig veta hur det står till med benet.

Brevet, som du säger att ni skrivit tillsammans om julen, fick jag inte; men jag hoppas få det inom kort, eftersom de ofta färdas på olika transportvägar.

Jag skrattade när jag läste dina tillrättavisningar vad gäller mitt bidrag till den ekonomiska situationen hemma; men du fördömde mig igen utan att lyssna på mig; ingen berättar för mig hur de gör med pengarna, och hur kan jag veta det utan en rapport. Men för att du skall se att jag inte är som du tror måste jag skryta med att jag för tre veckor sedan skrev till banken att jag från och med nu regelbundet skulle skicka 5 000 dinarer varje månad. Jag tror att detta belopp tillsammans med pensionen kommer att räcka; det är rätt att ställa dessa saker i ordning. Det säger sig självt att jag alltid kommer att skicka så mycket som behövs för extraordinära utgifter, bara jag får veta. Du ser att du har dömt mig orättvist; jag vill inte ställa större summor till förfogande, för av taktiska skäl är det korrekt att barnen vet att allt är begränsat.

Jag har haft ovanligt intressanta dagar här. Jag hade möjlighet att besöka många byar och att tillbringa lite tid i områden som en gång organiserades av kommunisterna, som drog sig tillbaka för ett år sedan. Där såg jag hur bönderna arbetade. Jag tog extraordinära foton med bildnoteringar som fortfarande finns kvar; jag fick också flera exemplar av deras mynt. Annars var jag mest nöjd med arbetet i de institutioner som enligt mina förslag inrättades i byarna. Tyvärr håller sig kineserna alltid kvar på ytan och går inte ner på djupet. Jag tror att min rapport om observationerna i byarna kommer att vara bland de mest intressanta. Du kommer säkert att få den, precis som allt tidigare; bara du låter mig veta om du får dem?

Om en dag eller två reser jag till Hunan och därifrån genom Hankow till Sichuan och nordväst för att återvända till Nanking och åka hem. Det verkar bara som om jag, efter Rajchmans råd, kommer att resa via Amerika och därifrån till Ryssland. I så fall borde vi träffas på vägen. Jag tror att det skulle vara lätt att ordna. Jag kommer definitivt att låta dig veta allt i tid. Du kan inte föreställa dig hur mycket jag ser fram emot att se dig snart. Det är svårt för mig att vänta.

Det är bättre med hälsan; extraslagen är mycket mindre frekventa och inte längre så obehagliga. Jag tror att allt kommer att bli bra, särskilt när jag kommer hem. Jag behöver sinnesro och mycket tid för att smälta allt jag har sett under de senaste åren. I detta avseende tror jag att jag har ett bra reseplan, som jag kommer att berätta om för dig snart.

Tänker alltid på dig och älskar dig lika mycket. Din för evigt

A

45. (handskriven)

Chengdu, 19. II. 36.

Min käraste,

jag är mycket, mycket tacksam för ditt dygdigt brev av den 22:a förra månaden. Jag tog emot det här, långt borta i västra Kina, dit jag kom enligt det program som jag meddelade dig om. Ditt brev och din ärliga känsla har gett så mycket frid och lycka till min själ, som har varit mer orolig de senaste veckorna än vanligt. Tack från djupet av mitt hjärta för allt. Jag skrev till dig varför jag åkte till dessa områden före min avresa hem. Du, min kära, har rätt när du frågar mig när jag kommer att resa hem. Om det var upp till mig skulle jag resa genast, för mitt hjärta drar mig hemåt, till barnen och dig, till dig och barnen. Men du kommer att förstå att vår situation här är mycket svår och att jag av hänsyn till dem jag representerar här måste lägga mina personliga önskemål åt sidan för allmänna intressen, och särskilt för Rajchmans ställning. Jag bestämde mig för att börja min resa över Amerika den 24 mars. Jag hoppas att vi träffas någonstans i Europa under våren. Så är det idag. Du vet säkert att din chef skulle ha kommit hit vid den tiden, men enligt ett konfidentiellt utskick från Genève verkar det som om vissa svårigheter har uppstått i själva Nationernas Förbund i detta avseende, och nu ber de mig att på något sätt underlätta dessa saker och för det kan jag bli tvungen att avbryta denna

resa och flyga till Shanghai och diskutera dessa frågor med det kinesiska folket. Det är som vanligt när människor i Genève och Zagreb tror att de känner till de lokala förhållandena bättre än jag. Var snäll och behåll detta för dig själv, eftersom ämnena är åtminstone officiellt konfidentiella.

Som du ser, kära, jag är alltid i trubbel. Det är därför jag måste vara försiktig och fullgöra min plikt till slutet, trogen den uppgift som anförtrotts mig. Naturligtvis skulle det vara mycket lättare för mig om min uppgift var av rent teknisk natur, men tyvärr är den inte det. Du kan i alla fall vara säker på att jag är på rätt väg. Det säger sig självt att även här, bara 100 mil bort från kommunistiska trupper och krig, har jag ovanligt lärorika dagar. Om några dagar, min kära, från Sian, dit jag flyger om 6 dagar, kommer jag att skicka dig en dagbok, som du ivrigt kommer att läsa. Till dess kommer jag att kyssa dig i mina tankar.

Din för evigt A.

6. Litteraturförteckning

Bucher, Anna-Lena; Dobrina, Claudia; Nilsson, Henrik. 2013. "Översättarens terminologiarbete" i: Olovsson. *Från ett språk till ett annat – Om översättning och tolkning*. Stockholm: Norstedts, s. 168–173.

Dryden, Jean. 2005. "A Tower of Babel: Standardizing Archival Terminology" *Archival Science* 5, 1–16.

fackspråk. *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. 2021.

<https://svenska.se/so/?id=117812&pz=7> (hämtad 15 maj 2023)

Institutet för språk och folkminnen. 2020. *Termer – fackspråkets egna ord och uttryck*. <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-facksprak-och-terminologi/termer> (hämtad 14 maj 2023)

Institutet för språk och folkminnen. 2021. *Fackspråk*. <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-facksprak-och-terminologi/facksprak> (hämtad 14 maj 2023)

Institutet för språk och folkminnen. 2021. *Vad är skillnaden mellan term och begrepp?* <https://www.isof.se/stod-och-sprakrad/vanliga-fragor-och-svar/fragor-och-svar/vad-ar-skillnaden-mellan-term-och-begrepp>

International Council on Archives. 2016. *Terminology*. <https://www.ica.org/en/terminology> (hämtad 15 maj 2023)

Kolanović, Josip; Šarić, Tatjana. 2002. "Rječnik arhivske terminologije". https://dapa.hr/wp-content/uploads/rjecnik_arhivske_terminologije.pdf

Lemić, Vlatka. 2003. "Arhivi i elektronički zapisi – iskustva skandinavskih zemalja." *Arhivski vjesnik*, vol. 46, n. 1, s. 179-207. <https://hrcak.srce.hr/7378>

Mihaljević, Marta; Mihaljević, Milica; Stančić, Hrvoje. 2015. *Arhivistički rječnik*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

International Council on Archives. *Multilingual Archival Terminology*. <http://www.ciscra.org/mat/>

Nationalencyklopedin. terminology.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/terminologi> (hämtad 15 maj 2023)

Stålhammar, Mall. 2015. *Att översätta är nödvändigt*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

7. Källtexter

1. Sjöberg, Annika. 2014. *E-arkivering hos stadsarkiv. Mellanarkivlösning i sitt sammanhang*. Masteruppsats. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-235013> (hämtad 22 mars 2023)
2. Palmgren, Gorm. 2016. "Forskarna vill göra dig smartare" *Illustrerad vetenskap* NR 13/2016, 64–69.
3. Flygt, Torbjörn. 2002. *Underdog*. MånpoCKET, s. 5–13.
4. HALMED. 2022. *Sumamed*. Bipacksedel. Hämtad från https://www.halmed.hr/upl/lijekovi/PIL/Sumamed-PIL_2.pdf (hämtad 13 juni 2023)
5. Tourist Agency Mediteran. 2022. *Kulturna baština Lošinja: Muzeji, crkve i knjižnica*. Hämtad från <https://www.imeran.com/en/information/blog/64> (hämtad 22 mars 2023)
6. Fatović-Ferenčić, Stella; Hofgräff, Darija. 2018. *Tvoj do vijeka: Pisma Andrije Štampara Desanki Ristović 1924. – 1941*. Zagreb: Medicinski fakultet, Škola narodnog zdravlja Andrija Štampar, Hrvatski državni arhiv

Glossar över arkivterminologi

SVENSKA	KROATISKA
aktiv period	aktivno razdoblje
åldrande	starenje
analog arkivering	arhiviranje analognog gradiva
analogt arkiv	analogni arhiv
anslutning	integracija
ansvar	odgovornost
användande	korištenje
arkiv	1. arhiv (češće, arhivsko gradivo) 2. arhiv (ustanova) 3. arhiv (spremište)
arkivbestånd	fond
arkivbildning	stvaranje arhivskog gradiva
arkivering	arhiviranje
arkivförordning	uredba o arhivima
arkivlag	švedski zakon o arhivskom gradivu i arhivima
arkivmaterial	arhivsko gradivo
arkivmyndighet	arhivska služba
arkivredovisningssystem	arhivski informacijski sustav
arkivsamling	zbirka
arkivschema	klasifikacijska shema
arkivskåp	kartoteka
arkivsystem	arhivski sustav
autenticitet	autentičnost
automatisk databehandling (ADB)	elektronička obrada podataka (EOP)
backup	sigurnosna kopija
begrepp	koncept
beskrivning	opis
beständig format	trajan format

SVENSKA	KROATISKA
beständighet	postojanost
bevarande	očuvanje
bevarat material	očuvano gradivo
bevaring	očuvanje
bildfångst	snimanje
databärare	medij za pohranu
datautrustning	računalna oprema
den processororienterade arkivredovisningen	procesno orijentiran arhivski informacijski sustav
diarium	urudžbeni zapisnik
digital arkivering	digitalno arhiviranje
digital information	digitalna informacija
digitalmiljö	digitalno okruženje
digitalt material	digitalno gradivo
dokument	dokument, zapis
e-arkiv	e-arhiv
e-arkivering	e-arhiviranje
e-arkivfråga	pitanje e-arhiva
e-förvaltningen	e-uprava
elektronisk format	elektronički oblik
elektronisk media	elektronički mediji
elektroniskt dokument	elektronički dokument
elektroniskt material	elektroničko gradivo
föremål	predmet
förlaga	izvornik
förlust	gubitak
format	format
förstörning	uništavanje
förvara	pohraniti
förvaring	pohrana
gallring	izlučivanje

SVENSKA	KROATISKA
hållbar lösning	održivo rješenje
halvaktiv period	poluaktivno razdoblje
handling	dokument, zapis
hantering	rukovanje, upravljanje
i vardande	u nastajanju
inaktivperiod	neaktivno razdoblje
informations- och kommunikationsteknik	informacijska i komunikacijska tehnologija
informationsförlust	gubitak informacija
informationshantering	upravljanje informacijama
informationsmodell	informacijski model
informationsprocess	informacijski proces
informationssammanställningar	popis informacija
informationsteknik	informacijska tehnologija
inlämning av materialet	predaja gradiva
Internationella arkivrådet	Međunarodno arhivsko vijeće
karta	karta
klassificering	klasifikacija
kommunarkiv	općinski arhiv, arhiv jedinica lokalne samouprave
konvertera	konvertirati
kort livslängd	kratak životni vijek
långsiktigt digitalt bevarande	dugotrajno digitalno očuvanje
långsiktig arkivering	dugotrajno arhiviranje
långsiktigt bevarande	dugotrajno očuvanje
långtidsbevara	dugotrajno očuvati
långtidslagring	dugotrajna pohrana
läsbar	čitljiv
leverantörsberoende format	format neovisan o dobavljaču
livscykelmodell	model životnog ciklusa
material	gradivo
mellanarkiv	međuarhiv

SVENSKA	KROATISKA
mikrofilm	mikrofilm
modell	model
organisation	organizacija
överföring	prijenos
överföring till arkiv	smještaj u arhiv
papper	papir
protokoll	zapisnik
proveniens	provenijencija
rapport	izvještaj
resursfördelning	raspodjela resursa
Riksarkivet	Švedski nacionalni arhiv
säkerhetskopia	sigurnosna kopija
scanning	skeniranje
sekretess	povjerljivost
semiaktiv period	poluaktivno razdoblje
signerade dokument	potpisan dokument
skapande	stvaranje arhivskog gradiva
slutarkiv	(kustodijalni) arhiv
sök	pretraživati
spårbarhet	sljedivost
stadsarkiv	gradski arhiv
syfte	namjena
teknik	tehnologija
tillförlighet	pouzdanost
tillhandahålla	staviti na raspolaganje
trovärdighet	vjerodostojnost
underhåll	održavanje
ursprungsprincipen	načelo prvobitnog reda
urval	odabir
utgallring	izlučivanje
utlämnande	predaja

SVENSKA	KROATISKA
vårda	održavati
värdering	vrednovanje
volym	svezak

SAŽETAK

Arhivska terminologija u prijevodu sa švedskog na hrvatski i s hrvatskog na švedski

Arhivistika je znanost koja se najčešće povezuje s poviješću i drugim pomoćnim povijesnim znanostima. Kroz kulturnu baštinu i upravljanje informacijama radi na očuvanju, organiziranju i prenošenju različitih informacija, ne samo u obliku tradicionalnih papirnatih dokumenata, već i digitalnih sustava za upravljanje dokumentima. Kao i druge znanosti, ima svoju stručnu terminologiju koja olakšava razmjenu ideja i znanja, ali i pisanje specifičnih tehničkih tekstova. Da bi prevoditelj savladao tehnički jezik, prvo mora ovladati tehničkim nazivljem. Ovaj rad bavi se arhivskom terminologijom i problemima koji se javljaju pri njenom prevođenju. Svrha mu je ukazati i analizirati različite probleme i poteškoće koje se javljaju pri prevođenju arhivističkih tekstova i arhivskog nazivlja između hrvatskog i švedskog jezika te dati prijedloge za moguća rješenja. U drugom, praktičnom dijelu rada prevedeno je šest tekstova, tri sa svakog jezika, od kojih je prvi tekst arhivističke tematike te je poslužio kao podloga za teorijski dio rada.

ABSTRACT

Archival terminology in translation from Swedish to Croatian and from Croatian to Swedish

Archival science is a science that is most often associated with history and other auxiliary sciences of history. Through cultural heritage and information management, it works to preserve, organize, and transmit various information, not only in the form of traditional paper documents, but also in digital document management systems. Like other sciences, it has its own professional terminology that facilitates the exchange of ideas and knowledge, as well as the writing of specific technical texts. In order for a translator to master technical language, he must first master technical terminology. This paper deals with archival terminology and the problems that arise then translating it. Its purpose is to point out and analyse the various problems and difficulties that arise when translating archival texts and archival terminology between Croatian and Swedish, and to give suggestions for possible solutions. In the second, practical part of the thesis, six texts were translated, three from each language, of which the first text is about archival topics and it served as a basis for the theoretical part of the work.